

Національне надбання

**НАПН України:
результати діяльності
і завдання
на перспективу**

С. 4-6

Події

**Відкрито
Міжнародний центр
колективного
користування
науковим обладнанням**

С. 7

Ювілей

**Педагогічний
музей України:
125 років живої історії**

С. 10-11

Україна відзначає 35-річчя Незалежності

**Звернення Президента України Володимира Зеленського
з нагоди Дня Незалежності України**

Дорогі українці й українки!

Сьогодні День Незалежності України. Тридцять п'ять річниця. Державне свято, присмак якого дуже змінила війна. Тисяча шістсот сорок три дні повномасштабної війни.

Ворог рахував наші ресурси, склади, нашу техніку, але не взяв до уваги ключове: людей – головний здобуток Незалежності України. Людей, із яких складається наша держава. Які беруть відповідальність. Які не хочуть, аби тут була Росія, і які вигризали мир та Незалежність.

Сотні тисяч імен, долі, характерів тримають фронт, тримають нашу Незалежність.

Я дякую всім нашим воїнам, які всі ці роки, всі ці дні й прямо зараз, цієї миті ведуть бій, аби Україна жила.

Я дякую всім, хто ці чотири роки й прямо зараз працює на виробництвах та підіймає наш ОПК.

Я пишаюся нашими людьми, які щоранку знаходять у собі сили, аби підійматися. Робити, що можеш. Бути там, де мусиш.

І хтось у цей день мчить до хлопців на фронт, бо війна не знає вихідних. Хтось просто зараз в операційній перемагає смерть. А хтось прокинувся сьогодні ще до світанку, щоб на наших вулицях було чисто, щоб урожай на наших полях було зібрано, щоб бути готовим до навчального року, бо вже за тиждень тисячі першачків по всій нашій Україні почують перший дзвоник. Це і є Україна, де попри п'ятий рік повномасштабної війни життя перемагає.

Тридцять п'ять років тому Україна відродилась. Відновила Незалежність. Її не подарували й не позичили – її виборювали. За неї ризикували, за неї віддавали життя, щоб усі вчинки попередніх поколінь стали цим днем – 24 серпня 1991 року. Тоді

час України настав. Але ніхто не обіцяв, що він буде легким і безтурботним.

Тридцять п'ять років тому цей день настав. І день, коли буде мир в Україні, також настане. Всі ми люди, всім нам хочеться пожити не в «історичні», а просто в тихі, спокійні, безпечні часи. У мирній Україні. Яка змогла. Яка вистояла. Зберегла себе і свою Незалежність. За це й боремось. За це й стоїмо. З вірою один в одного, у наші Сили оборони, у нашу державу.

Бережіть себе й тих, хто поруч, бережіть пам'ять про всіх героїв, хто віддав своє життя, аби наша Україна жила. Бережіть свою державу, бережіть свою Незалежність!

**З Днем Незалежності,
Україно!**

Слава Україні!

**У скороченні
за president.gov.ua**

Відкрито WINWIN EdTech Center of Excellence – національний центр розвитку освітніх технологій

У Києві 25 серпня відкрито офіс WINWIN EdTech Center of Excellence – національний центр розвитку освітніх технологій та інновацій. У церемонії взяли участь Міністр освіти і науки України **Андрій Бутенко**, Президент Естонії **Алар Каріс**, Міністр цифрової трансформації України **Оксана Ферчук**, а також представники UNICEF, ESTDEV і Фонду «Східна Європа». Відкриття простору відбулося за підтримки Естонського центру міжнародного розвитку (ESTDEV).

– *Цифрові технології стали одним з інструментів стійкості української освіти під час війни. Міністерство продовжує впроваджувати цифрові рішення у систему освіти, а WINWIN EdTech Center of Excellence має пришвидшити дослідження, тестування й масштабування інновацій для учнів і вчителів. Дякую Президенту Естонії Алару Карісу та естонським партнерам за підтримку України й готовність разом розвивати сучасну систему освіти, – зазначив Міністр освіти і науки України Андрій Бутенко.*

Центр об'єднує державу, бізнес, науку, освітан та міжнародних партнерів навколо створення й масштабування освітніх інновацій. Він працює як «точка входу» для українських і глобальних EdTech-рішень: допомагає тестувати їх, інтегрувати в систему освіти та розвивати український EdTech-сектор.

WINWIN EdTech Center of Excellence створений з ініціативи Міністерства цифрової трансформації України у співпраці з Міністерством освіти і науки України та за підтримки UNICEF і ESTDEV.

Імплементацийний партнер – Фонд «Східна Європа». До розвитку Центру та його імплементації долучаються OpenAI, Google for Education, University College London та інші міжнародні партнери.

Під час відкриття керівниця Центру **Оксана Матіяш** представила команду, ключові напрями роботи та перші результати. До гостей також звернувся Президент Естонії Алар Каріс.

– *Естонія пройшла довгий шлях цифрової трансформації освіти, і ми знаємо, що технологічні зміни потребують не лише інструментів, а й сильних інституцій, людей та екосистеми навколо них. Саме тому ми підтримуємо WINWIN EdTech Center of Excellence. Для нас це не передача готової естонської моделі Україні, а партнерство двох країн, які можуть разом створювати нові підходи до освіти в цифрову епоху, – наголосив Президент Естонії Алар Каріс.*

Діяльність Центру на початковому етапі – реалізація низки українських і міжнародних ініціатив і участь у них:

національне дослідження за підтримки OpenAI з використання штучного інтелекту

(досліджуваний контингент – українські підлітки, мета дослідження – ступінь використання і вплив ШІ). Проєкт став єдиною українською ініціативою серед 12 переможців першої когорти EMEA Youth & Wellbeing Grant від OpenAI;

EduStars Circle – спільнота освітян-новаторів з різних регіонів України, які тестують нові технології, обмінюються практиками та створюють рекомендації для учителів;

пілот Matific в Україні – тестування цифрових інструментів для навчання математики у різних форматах навчання, зокрема для учнів у прифронтових регіонах;

EdTech for Good у партнерстві з UNICEF – адаптація міжнародного підходу до оцінювання цифрових та ШІ-рішень в освіті відповідно до потреб української системи;

DEC Global AI in Higher Education Survey – міжнародне дослідження використання ШІ у вищій освіті, партнером якого в Україні став WINWIN EdTech Center of Excellence.

– *Відкриття WINWIN EdTech Center of Excellence – ще один крок у реалізації національної стратегії WINWIN 2030 і нашої амбіції зробити інновації системною*

частиною розвитку України. Освіта – одна з ключових сфер цієї трансформації. Дякую Президенту Естонії Алару Карісу та Естонії за послідовне партнерство й підтримку. Для нас особливо цінно розвивати цей напрям разом із країною, яка має один із найсильніших досвідів цифрової трансформації у світі, – наголосила Міністр цифрової трансформації України Оксана Ферчук.

Головний виконавчий директор WINWIN EdTech Center of Excellence Оксана Матіяш зазначила: «Відкриття офісу – це наступний етап у роботі WINWIN EdTech Center of Excellence. Ми вже працюємо з дослідженнями, освітніми технологіями та пілотними проєктами, а тепер маємо простір, який дозволяє системно об'єднувати навколо цієї роботи державу, освітян, технологічні компанії, дослідників та міжнародних партнерів. Окремо хочу подякувати уряду Естонії за довіру та підтримку, яка допомагає Центру реалізовувати важливі для української освіти проєкти».

– WINWIN EdTech Center of Excellence має стати сильною інституцією, яка перетворює освітні інновації на конкретні рішення для системи. Як імплементацийний партнер, Фонд «Східна Європа» допомагає Центру розбудовувати команду, партнерства та спроможність реалізовувати й масштабувати ці рішення, – підсумував **Віктор Лях**, президент Фонду «Східна Європа».

Юрій ШЕРЕМЕТА,
за mon.gov.ua

Горизонт майбутнього

Третій рік поспіль благодійний фонд Star for Life Ukraine проводить **Всеукраїнський командний турнір з програмування Code4Future** за підтримки **Міністерства освіти і науки України**. Для його переможців фінал турніру стає початком нової освітньої подорожі до ETH Zürich (Швейцарська вища технічна школа Цюриха) – одного з провідних технічних університетів світу.

За цією поїздкою – місяці командної роботи, відбіркових етапів, захисту власних технологічних рішень. Понад 100 команд з різних регіонів України працювали над завданнями, наближеними до реальних IT-проектів, та взаємодіяли з професійною технологічною спільнотою. Для переможців ця історія отримала міжнародне продовження. У серпні до Швейцарії вирушила команда-переможниця цього року **Code4Future – «Рогатинці»**, що об'єднала учнів з Івано-Франківської, Закарпатської та Рівненської областей.

У швейцарському університеті учні побачили, як виглядає сучасна наука зсередини: відвідали дослідницькі лабораторії, познайомилися з розробками у сфері

кібербезпеки, комп'ютерних систем і нанотехнологій та поспілкувалися з науковцями, які працюють над технологіями майбутнього.

Наступною точкою став **Google Zürich** – один із найбільших інженерних хабів компанії за межами США, де працює близько 5 тис. співробітників. Офіс у Цюриху є ключовим центром інновацій, де розробляються та підтримуються такі глобальні сервіси, як **Google Пошук, YouTube, Google Cloud**, а також ведуться **передові дослідження у сфері штучного інтелекту та кібербезпеки**, де учасники змогли побачити інший бік технологічного світу – як наукові знання перетворюються на рішення, якими користуються мільйони людей.

Юних українців у Швейцарії підтримало **Посольство України у Швейцарській Конфедерації**, долучившись до програми та зустрічі з командою.

Подорож дала можливість відкрити Швейцарію і поза технологічними кампусами: учасники побували у **Kunsthau Zürich (Художній музей Цюриху)**, де відбуваються виставки міжнародного рівня

Продовження на с. 14

День знань – 2026

**Вітальне слово
президента НАПН України, академіка НАН України,
академіка НАПН України,
президента Товариства «Знання» України,
міністра освіти і науки (2000–2005)
Василя КРЕМЕНЯ**

***Шановні співвітчизники,
освітянська й наукова громадо!
Дорогі вчителі, викладачі,
науковці, учні, студенти й батьки!
Щиро вітаю вас із Днем знань
та початком нового навчального року!***

Перше вересня для усього соціуму символізує інтелектуальний старт системної і напруженої роботи із задоволення жаги до знань і цікавості до світу. Знання завжди були й залишаються тим надійним фундаментом, на якому будується сильне, прогресивне та незалежне суспільство.

Ми розпочинаємо цей рік в умовах багаторічного спротиву агресору, коли весь світ захоплюється мужнім, безпрецедентним протистоянням українського народу російській навалі. Ця боротьба доводить, що сучасна війна – це не лише збройне зіткнення в умовах фронту, а й битва інтелектів, цінностей і технологій. Саме тому якісна освіта, розвинене мислення та висока інтелектуальна підготовка наших громадян мають значення для нашої стійкості, наближення Перемоги та майбутньої відбудови України. Кожен засвоєний урок і кожне наукове дослідження – це наш вагомий внесок у загальнонаціональний щит.

З особливим почуттям поваги звертаюся до наших вельмишановних педагогів, викладачів і майстрів виробничого навчання. Ваша праця – це справжній цивілізаційний вчинок. Ви не лише передаєте знання, а й формуєте ціннісні орієнтири майбутньої наукової, економічної, культурної еліти нашої країни. Дякую за вашу стійкість, вірність покликанню та мудрість!

Окрему глибоку вдячність висловлюю нашій науково-педагогічній спільноті. Створення сучасного методичного супроводу, розроблення інноваційних програм та наукове підґрунтя освітнього процесу – це та малопомітна, але фундаментальна робота, завдяки якій українська освіта залишається конкурентоспроможною у світі.

Надзвичайно важливою нині є і праця наших науковців-психологів. Саме вони розробляють дієві методики та інструменти для створення психологічної безпеки в освітньому просторі. Саме їхні наукові напрацювання допомагають кожному вчителю, учню та батькові долати стрес, зберігати ментальне здоров'я, плекати внутрішню стійкість та знаходити ресурс для навчання навіть у найскладніших обставинах. Ваша професійність тримає нашу психологічну стійкість в освіті й суспільстві загалом.

Дорогі учні й студенти! Знання – це ваша суперсила і ваш головний капітал. Будьте сміливими у своїх прагненнях, не бійтеся ставити складні запитання та шукати на них відповіді. Світ відкривається тим, хто прагне знати й уміти більше!

Шановні батьки! Ваша підтримка та віра в дітей – це їхня опора. Бажаю вам витримки, оптимізму та щоденного приводу для гордості за успіхи ваших синів і доньок!

Нехай цей навчальний рік пройде під знаком миру, безпеки та великих інтелектуальних перемог. Зичу всім міцного здоров'я, невичерпної творчої енергії, натхнення та вагомих здобутків заради майбутнього нашої України!

Зі святом вас! З Днем знань!

Слава Україні!

НАПН України: результати діяльності Загартування і подальший розвиток

Результатом співпраці з Комітетами ВР України є ухвалення Законів України:

2017 р. – «Про освіту»;

2018 р. – зміни до Закону України «Про вищу освіту» та обрання Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти;

2019 р. – «Про фахову передвищу освіту»;

2020 р. – «Про повну загальну освіту»;

2021 р. – План реформування НАН України і національних галузевих академій наук;

2022 р. – «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», розроблення Плану відновлення України;

2023 р. – «Про освіту дорослих» у першому читанні;

2024 р. – «Про дошкільну освіту»;

2025 р. – «Про професійну освіту».

Інститут педагогіки підготував понад 200 підручників, що пройшли конкурсний відбір і використовуються; у 2026 р. – 20 підручників для 9 класу. Цим завершено створення системи академічних підручників для базової середньої освіти.

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка має в активі понад 70 підручників для дітей з особливими освітніми потребами. Інститут проблем виховання спільно з фахівцями Збройних Сил України підготував підручник «Захист України».

Упродовж 2017 – 2025 рр. молоді вчені НАПН України отримали 7 премій Президента України, 15 стипендій Кабінету Міністрів України, 7 стипендій Героїв Небесної Сотні, премію Верховної Ради України молодим вченим та 2 іменні стипендії Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук.

Широкомасштабне вторгнення РФ в Україну порушило закономірний рух подій і відтермінувало деякі явища, зокрема перевибори керівників наукових установ національних академій наук. Саме тому підсумкова стаття про діяльність НАПН України охоплює період майже у десять років.

Період з 2017 року можна вважати новим етапом розвитку НАПН України, пов'язаним із досягненням стратегічної мети: підвищення рівня наукового і методичного забезпечення реформ національної освіти і науки, окреслених в оновленому освітньо-науковому законодавстві – Законах України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (чинний з 2016 р.) та «Про освіту» (2017 р.).

Ключовим ресурсом ефективної діяльності академії стала її системна взаємодія з органами державної влади, НАН України і національними галужевими академіями наук, вітчизняними і міжнародними організаціями, широкою освітньо-науковою громадськістю. Всебічна науково-експертна діяльність пов'язує академію з комітетами Верховної Ради України, насамперед з Комітетом з питань освіти, науки та інновацій. За 2017–2026 рр. підготовлено понад 250 експертних висновків до проєктів актів законодавства, значну кількість аналітичних матеріалів. У грудні 2025 р. за заслуги перед Українським народом трудовий колектив НАПН України нагороджено Грамотою Верховної Ради України.

Комплексного і програмного характеру набуло співробітництво з МОН України. За звітний період завершено три програми спільної діяльності міністерства і академії. Триває розроблення програми на 2027–2029 рр. Нагадаю, що першу спільну програму діяльності – з НАН України – підтримав і підписав **Борис Патон**. Зараз виконується третя програма на період 2026–2028 рр.

Затверджено нові державні стандарти дошкільної, початкової, базової середньої, профільної середньої освіти. Розроблено стандарти професійної, фахової передвищої і вищої освіти. Також створено низку типових, модельних, навчальних, освітніх, освітньо-наукових програм і комплекс навчально-методичної літератури до них.

Особливо слід зазначити інноваційний підхід до створення повного, міжпредметно і міжрівнево узгодженого циклу підручників, що забезпечено Інститутом педагогіки, якому у цьому році виповнюється 100 років.

Результативній співпраці академії сприяли посилення її науково-методичного потенціалу, модернізація згідно з вимогами часу організаційної структури, вдосконалення діяльності.

Переглянуто й узгоджено з МОН та Міністерством оборони України тематику досліджень, оптимізовано співвідношення фундаментальних і прикладних досліджень на користь останніх,

посилено вимоги до результативності досліджень.

Започатковано й реалізовано на конкурсних засадах річні прикладні дослідження з проблем, що потребують невідкладного розгляду (23 дослідження) та на підтримку молодих вчених (18 досліджень).

Загалом звітний період визначається активним розвитком діяльності молодих вчених, їхніх рад в академії та в наукових установах, участі в конкурсах річних досліджень молодих вчених, взаємодії з іншими радами молодих вчених України і Європи.

Відбулися інші якісні зміни кадрового потенціалу академії.

Вдосконалено перелік наукових фахових видань академії на засадах відкритої науки, цифровізації. До Переліку наукових фахових видань України в цьому році включено 27 академічних журналів.

Майже 90% науковців академії представлено у національній системі «Бібліометрика української науки». Їхній науковий авторитет підтверджує індекс Гірша (h-індекс). Учені академії підтримали створення Національної системи дослідників України.

Нині стрімко розвивається новий успішний академічний проєкт – Українська електронна енциклопедія освіти, яка замінила друковані Енциклопедії освіти 2008 і 2021 років.

Академія здійснювала всебічне наукове обговорення інноваційних ідей: щороку була організатором і співорганізатором майже 450 науково-практичних заходів. Щорічно вчені академії брали участь у майже 3 тис. подібних

і завдання на перспективу

НАПН України у 2017-2026 роках

Упродовж 2021 – 2025 рр. наукові установи НАПН України двічі успішно пройшли державну атестацію. У 2021 р. 10 установ віднесено до першої класифікаційної груп і 2 – до другої. У 2025 р. – до вищої групи А – 3 установи, до групи Б – 5 установ і до групи В – 4 установи.

Щороку тривало виконання від 97 до 109 наукових досліджень, спрямованих на науково-методичне забезпечення модернізації освіти, розвитку педагогіки та психології; близько 70 експериментів різного рівня, до яких залучено близько 1 тис. закладів освіти, реалізовано понад 60 всеукраїнських експериментів.

Завершено 163 фундаментальні та 195 прикладних наукових досліджень. За результатами виконання наукових досліджень підготовлено одиниць продукції понад:

- 14 тис. наукових статей;
- 250 монографій, препринтів та інших наукових праць;
- 500 од. виробничо-практичної продукції;
- 450 од. навчальної продукції;
- сотні довідкових, інформаційно-аналітичних та електронних ресурсів.

Журнал категорії А «Інформаційні технології і засоби навчання» (Інститут цифровізації освіти НАПН України) індексується Web of Science Core Collection. Кількість його переглядів зросла із 300 тис. у 2019 р. до понад 2 млн у 2026 р. зі 162 країн світу (Україна, США, Іспанія, Словаччина, Туреччина, Японія, Сінгапур, Філіппіни тощо).

Індексція наукових праць вчених НАПН України у базах даних Scopus і Web of Science з кількох десятків до 350–400 праць на рік, зокрема у журналах пер-

заходів, зокрема у з'їздах, конгресах, симпозіумах, конференціях, семінарах, круглих столах, педагогічних читаннях тощо.

В академії тривала активна освітня діяльність. Підготовка докторів філософії та докторів наук здійснювалася через аспірантуру і докторантуру 11 наукових установ. У цілому із 2017 р. в академії захищено 768 дисертаційних робіт: 198 докторських та 570 кандидатських (доктора філософії).

Актуалізації тематики дисертаційних досліджень сприяла Міжвідомча рада з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології. У звітному періоді за запитами наукових установ і закладів вищої освіти Міжвідомчою радою надано конкретні рекомендації до понад 3 тис. дисертаційних тем.

Підготовка фахівців за бакалаврським і магістерським рівнями вищої освіти провадилася в Університеті менеджменту освіти та за магістерським рівнем – в Інституті професійної освіти НАПН України. Щороку здійснювався випуск понад 400 бакалаврів і магістрів, підготовлених за актуальними освітніми програмами.

У період до 2025 р. в академії також щорічно підвищували кваліфікацію понад 8 тис. керівників закладів освіти, педагогічних і науково-педагогічних працівників, практичних психологів, фахівців методичних служб та інклюзивно-ресурсних центрів. Освітній процес здійснювався за очною, змішаною та дистанційною формами, забезпечуючи індивідуальні освітні траєкторії слухачів, гнучкість навчання та його практичну спрямованість.

Активно розвивалася міжнародна діяльність. Особливо плідною є співпраця з польськими вченими. Організовано форум з неформальної освіти дорослих «Освіта дорослих

і розвиток громадянського суспільства». Під патронатом НАПН України, Комітету педагогічних наук Польської академії наук і Наукового товариства «Польща-Україна» проведено три Українсько-польські / Польсько-українські наукові форуми, а також три спільні засідання Президії НАПН України і Комітету педагогічних наук Польської академії наук. Під час цих та інших заходів польська сторона незмінно заявляла про свою солідарність з героїчною боротьбою українського народу. Ми ж, у свою чергу, дякували польським колегам за підтримку і солідарність з Україною.

У 2022 р. розірвано двосторонні угоди НАПН України та її наукових установ із науковими установами рф та Республіки Білорусь, позбавлено статусу іноземних членів НАПН України 9 російських та 2 білоруських громадян, статусу почесного доктора – громадянина рф.

У 2017-2026 академія працювала в умовах фінансових обмежень, що не давало змоги повністю задовольнити потреби у фінансуванні досліджень.

Підсумовуючи діяльність академії за дев'ятирічний період, коротко окреслимо завдання на перспективу.

Сфера освіти України у контексті глобального цивілізаційного поступу має спиратися на такі, покликані часом, системотвірні концепти, як:

- провідна роль освіти та її науково-методичного забезпечення в умовах інноваційного типу прогресу;
- освіта впродовж життя (від дошкільної), інтеграція формальної, неформальної та інформальної освіти;
- людиноцентризм, розвиток особистого потенціалу в освіті;
- компетентнісний підхід, орієнтація на ключові компетентності для навчання впродовж життя

в європейському і глобальному контекстах;

- якість освіти, підвищення її конкурентоспроможності як основи успішності нації;

- формування відкритого (європейського і світового) простору освіти і досліджень;

- націєтворча і націєзбережувальна місія освіти.

За рівнями і ланками освіти першочергові завдання на перспективу такі:

Для **освіти дітей раннього та дошкільного віку** на порядку денному питання впровадження Закону України «Про дошкільну освіту»; оновлення змісту і методів навчання та виховання; осучаснення моделей управління та фінансування; підвищення соціального статусу і кваліфікації педагогічних працівників. Освіта дітей раннього та дошкільного віку має реально стати доступною та якісною первинною складовою безперервної освіти.

У **повної загальної середньої освіти**, що охоплює три послідовні освітні рівні (початкову, базову середню і профільну середню освіту) важливо забезпечити перехід на 12-річний термін, завершивши формування завершальної – профільної – складової. Цей підхід відповідає європейській і світовій практиці: забезпечує особистісну зорієнтованість цієї ланки. Має відбутися оптимізація мережі закладів, здійснення стандартизації змісту освіти, зокрема на засадах компетентнісного підходу, цифровізації освітнього процесу із використанням ШІ, надання реальних академічних свобод закладам освіти і вчителям.

Важливо якнайшвидше подолати нерівномірність у доступі до **позашкільної освіти** в містах і в сільській місцевості, повніше використовувати можливості закладів загальної середньої освіти, особливо сільських, краще адаптувати освітній зміст до запитів і потреб дітей. Необхідно впроваджувати освітні інновації, зокрема в контексті цифровізації освіти, та онлайн-інструменти дистанційного навчання. Назрілим є

шого квартала (Q1). До 400-500 публікацій на рік виходить іноземними, насамперед англійською, мовами. Зокрема «Національну доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (2021 р.) до 30-річчя Незалежності України видано також англійською і німецькою. Національну доповідь до 35-річчя Незалежності України (2026 р.) теж буде опубліковано англійською.

Електронна бібліотека НАПН України успішно забезпечує відкритий доступ до здобутків вчених академії. Її фонд збільшено до 40 тис. повнотекстових ресурсів. Загальна кількість завантажень ресурсів зросла до 19 млн. Користувачами є особи з понад 200 країн / регіонів (зі США, Німеччини, Франції, Нідерландів).

Упродовж 2017–2026 рр. науковці взяли участь у 34 міжнародних виставках «Сучасні заклади освіти», «Інноватика в сучасній освіті», «Освіта та кар'єра», «Освіта та кар'єра – День студента», під час яких провели 459 науково-практичних заходів.

Щороку наукові установи академії брали участь у реалізації майже 50 міжнародних науково-освітніх проєктів і програм Європейського Союзу, Британської ради в Україні, Європейського фонду підготовки, Представництва ООН в Україні, Ради Європи, Світового банку, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Представництва DVV International в Україні, та інших впливових міжнародних організацій і фондів.

Триває співпраця із 33 іноземними членами академії, які представляють 11 країн, науковими установами і закладами освіти майже 60 країн світу як у межах 35 угод про співробітництво, укладених НАПН України (із них за період 2017–2025 рр. 17 нових), так і в межах сотень угод, укладених безпосередньо науковими установами академії.

ухвалення нового Закону України «Про позашкільну освіту».

Мають тривати наукові дослідження і розробки, узагальнення кращого досвіду із **формування української національної і громадянської ідентичності**, гуртування української нації, виховання активних і відповідальних громадян-патріотів, здатних до захисту України, зміцнення безпеки, обороноздатності держави, утвердження її суб'єктності у глобальному вимірі на основі ухвалених законів.

Уваги потребують **професійна і фахова передвища освіта**, що забезпечують також професійний профіль середньої освіти за законами «Про професійну освіту» (2025 р.) і «Про фахову передвищу освіту» (2019 р.). Ураховуючи кращий світовий досвід, зокрема північноамериканський і європейський, у перспективі важливо сформувати єдину систему професійної освіти, орієнтовану на ринок праці. Мережа відповідних закладів має насамперед складатися із реформованих потужних багаторівневих і багатoproфільних закладів професійної освіти, здатних до ефективної взаємодії зі стейкхолдерами; інтеграції у Європейський простір професійної освіти і підготовки.

Ланка **вищої освіти** зберігає сукупний потужний кадровий, науковий, фінансовий та матеріально-технічний потенціал, здатність до модернізації в контексті сучасних тенденцій. Для ефективної реалізації Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки необхідно забезпечити таке: моніторинг стану вітчизняної вищої освіти з використанням механізмів оцінювання її якості (акредитаційних, класифікаційних, рейтингових та інших); оптимізацію мережі закладів вищої освіти шляхом об'єднання, створення ресурсних передумов університетської автономії як основи академічної свободи й конкурентоспроможності; подальшу інтеграцію в Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір з урахуванням інтересів України; спеціальну державну підтримку створення

університетів світового класу в Україні.

Освіта дорослих впродовж життя потребує законодавчого врегулювання, остаточного ухвалення Закону України «Про освіту дорослих», формування і послідовної реалізації на його основі відповідної державної політики. Серед пріоритетів – створення умов діяльності громадських формувань, центрів освіти дорослих, університетів третього віку, визнання результатів неформальної та інформальної освіти і присвоєння кваліфікацій тощо.

Пріоритетними треба визнати такі напрями у **кадровому забезпеченні освіти**: підвищення престижу педагогічної і науково-педагогічної діяльності та достойної її оплати, а також стійке зростання освітньо-кваліфікаційного рівня педагогічних і науково-педагогічних працівників усіх ланок освіти.

Важливим є для освіти і суспільства в цілому **психологічний супровід освіти**, що набув особливої актуальності в період воєнного стану. Традиційні напрями психологічної підтримки в освіті нині мають бути істотно доповнені новими, як от:

- розвиток психологічної культури усіх учасників освітнього процесу;
- подолання травматизації учасників освітнього процесу;
- розроблення психологічних засад підтримки дітей і молоді в об'єднаних територіальних громадах, зокрема у ході реінтеграції захоплених та окупованих територій тощо;
- формування цифрової медіаграмотності в умовах гібридної війни.

Актуальним завданням освітньої модернізації є розвиток **цифрової освіти**. Це передовсім передбачає формування цифрової компетентності для навчання впродовж життя усіх учасників освітнього процесу, розроблення й оновлення інформаційно-цифрових навчальних ресурсів і середовищ, цифрових освітніх технологій із використанням ШІ.

Для вдосконалення **інформаційно-бібліотечного забез-**

печення інноваційного розвитку освіти України потрібно зосередити увагу на цифровізації бібліотечної справи; формуванні галузевого інформаційного ресурсу академії та розширенні доступу до нього; наданні доступу до зарубіжних повнотекстових і реферативних довідкових баз даних; удосконаленні науково-методичного супроводу діяльності мережі освітянських бібліотек.

Важливим є послідовне **впровадження вимог та рекомендацій Європейського Союзу**, запозичення кращої освітньої практики та її адаптації до українських реалій. Важливим є розширення участі в реалізації проєктів і програм міжнародної співпраці, зокрема програм ЄС Еразмус+ на 2021–2027 рр., «Горизонт Європа» на період 2021–2027 рр.; участі вчених НАПН України в переговорних робочих групах щодо вступу України в ЄС. Пріоритетним є всебічний розвиток двостороннього партнерства.

У **фінансовому забезпеченні освіти** необхідним є дотримання таких принципів: необхідна і достатня частка ВВП, що спрямовується у сферу освіти загалом та в основні її ланки зокрема; оптимізація з огляду на доступність, якість, інституційну спроможність мережі закладів освіти; конкурентоспроможна оплата праці в освіті; надання в умовах ринкової економіки прогресивних організаційно-правових статусів закладам освіти.

Освітня сфера покликана всебічно розкривати і розвивати потенціал людини, і цей процес потребує потужного наукового і методичного забезпечення. Провідна й законодавчо визначена місія у цьому й надалі буде зберігатися за НАПН України у співпраці із профільним міністерством, Національною академією наук України і національними галузевими академіями наук, закладами вищої освіти, громадськими фаховими об'єднаннями науковців і освітян. Передумовою успіху в цьому є запобігання загальній стагнації наукової сфери, забезпечення її ефективного функціонування і розвитку.

Відкрито Міжнародний центр колективного користування науковим обладнанням

На горі Піп Іван Чорногірський – третій за висотою вершині Українських Карпат, на висоті **2 028 м** над рівнем моря, відбулася масштабна міжнародна подія – урочисте відкриття Міжнародного центру колективного користування науковим обладнанням на базі Міжнародного наукового центру «Обсерваторія». Новий науковий простір став результатом багаторічної українсько-польської співпраці та відкриває нові можливості для проведення міжнародних досліджень.

У церемонії взяли участь Міністр освіти і науки України **Андрій Бутенко**, Міністр науки і вищої освіти Республіки Польща **Марцін Куласек**, заступник Міністра освіти і науки України **Денис Курбатов**, заступник Міністра науки і вищої освіти Республіки Польща професор **Анджеї Шептицький**, голова Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій **Сергій Бабак**, ректорка Карпатського НУ імені Василя Стефаника **Валентина Якубів**, голова вченої ради КНУВС, член-кореспондент НАНП України **Ігор Цепенда**, представники дипломатичного корпусу, органи державної влади та місцевого самоврядування, українських і польських університетів, наукових установ та партнери проєкту.

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника та Варшавський університет є ініціаторами й ключовими партнерами відродження Міжнародного наукового центру «Обсерваторія». Системне відновлення історичної споруди розпочалося у 2012 році. Нині цей проєкт виходить на новий рівень – від збереження та відновлення унікальної пам'ятки до створення сучасної міжнародної наукової інфраструктури.

Відкриваючи церемонію, учасники наголосили на особливому значенні Обсерваторії для української, польської та європейської науки. Піп Іван стає простором, де поєднуються наукові дослідження, міжнародне партнерство, академічна мобільність і підготовка молодих науковців.

Унікальне високогірне розташування Обсерваторії створює можливості для досліджень у галузях астрономії,

метеорології, клімату, екології, атмосферних процесів, водних ресурсів та біорізноманіття Карпат. Центр відкритий для спільної роботи українських, польських та інших європейських університетів і наукових установ.

Важливим складником події стала презентація партнерства Карпатського і Варшавського університетів із AGH University of Krakow (Гірничо-металургійна академія імені Станіслава Сташиця у Кракові), науковий і технологічний потенціал якого посилює можливості для реалізації спільних дослідницьких проєктів.

Окремо під час церемонії відзначили багаторічну підтримку відновлення Обсерваторії представників Івано-Франківщини та Гуцульщини, Карпатського національного природного парку, Головного управління ДСНС України в Івано-Франківській області, а також польських дипломатичних, державних, культурних і наукових інституцій.

Особливе значення у розвитку проєкту

відіграє українсько-польське академічне партнерство. Саме завдяки багаторічній спільній роботі університетів, науковців, державних установ і дипломатичних представництв вдалося перетворити історичну пам'ятку на сучасний простір для науки.

Кульмінацією урочистостей стало символічне відкриття астрономічного купола й телескопа Обсерваторії. Міністр освіти і науки України Андрій Бутенко та Міністр науки і вищої освіти Республіки Польща Марцін Куласек спільно натиснули символічну кнопку, після чого купол почав обертатися, а стулки відкрили телескоп.

Міжнародний центр колективного користування науковим обладнанням на базі Міжнародного наукового центру «Обсерваторія» офіційно відкрито.

Відкриття Центру стало не лише важливою подією для Карпатського університету, а й вагомим кроком у розвитку українсько-польського та європейського наукового простору. Обсерваторія на гірській вершині Піп Іван має стати місцем, де науковці з різних країн зможуть спільно проводити дослідження, обмінюватися досвідом та реалізовувати міжнародні проєкти.

Завершальним важливим етапом масштабної події стало підписання Карпатської декларації. Документ засвідчив спільне бачення партнерів щодо подальшого розвитку наукової співпраці, міжнародної дослідницької інфраструктури та зміцнення українсько-польського партнерства.

Підписання декларації стало символічним продовженням того шляху, що Україна та Польща разом проходять у розвитку науки й освіти. Відроджена Обсерваторія нині відкриває нову сторінку своєї історії – як міжнародний науковий простір, відкритий для України, Польщі та всієї європейської академічної спільноти.

Юлія ЩЕРБІЙ,
пресслужба Карпатського
національного університету
імені Василя Стефаника

Студентська літня школа історії у Литві Молодь досліджувала спільну історичну спадщину

У Вільнюсі 24–28 серпня тривала студентська літня школа «Велике князівство Литовське у XIV–XVI ст.: аспекти джерелознавства», що об'єднала молодь України, Австрії та Литви навколо вивчення спільної історії та пошуку нових можливостей для академічного діалогу.

Протягом п'яти днів учасники слухали лекції провідних дослідників, працювали з історичними джерелами, відвідували археологічні пам'ятки та історичні локації, знайомилися з міською історією Вільнюса, Кернаве, Тракая та Медінінка.

Перший день літньої школи розпочався у Вільнюському університеті. Після вступних слів модератора – ректора УГСП, члена-кореспондента НАПН України **Віталія Коцура**, представників Вільнюського університету та організаторів, учасники прослухали доповідь **Олівера Шмітта** «Чому історія Великого князівства Литви є важливою? Західноєвропейська перспектива». окрему увагу приділено темі приватних маєтків як своєрідної «держави в державі» та джерелам до вивчення етнічних і конфесійних спільнот Великого князівства Литовського. До обговорень долучилися науковці з України та Литви, зокрема **Наталія**

Білоус, Олег Однороженко та Ігор Тесленко.

Важливою частиною програми стало неформальне спілкування учасників. Після навчальних занять українська, литовська та австрійська групи мали можливість спілкуватися поза аудиторією, продовжуючи знайомство у неформальній атмосфері. Кожен австрійський студент розповів власну історію, що стосується його особисто. Литовська сторона представляла свою країну. Зокрема, учасники підготували тест, за кожну правильну відповідь у якому можна було отримати невеличкий смаколик.

Оскільки інтеграційний вечір відбувся 24 серпня, у День Незалежності України, українські студенти підготували відео, у якому розповіли історію нашої Незалежності. Протягом перегляду відео в бібліотеці, де відбувався неформальний вечір, панувала тиша. Після перегляду **Вікторія Пивовар** показала презентацію про український оберіг – мотанку, а **Валерія Денисюк** провела майстер-клас із плетіння мотанок.

Другий день школи учасники провели у Кернаве – одному з найважливіших історичних місць Литви. Тут говорили про формування політичної нації та особливості

розвитку Великого князівства Литовського. Окремою темою стали українсько-литовські історичні студії в Україні та 35-річний перебіг їхнього розвитку. Практичну частину дня продовжила сесія, присвячена археологічним джерелам з історії Великого князівства Литовського.

Третій день знову пройшов у Вільнюсі. Учасники опрацювали тему джерел до вивчення конфесійного життя Великого князівства Литовського, після чого вирушили на археологічну екскурсію «Мультиетнічне місто Великого князівства. Приклад Вільнюса». Саме під час цієї частини програми молодь мала можливість побачити історію міста не лише через лекційний матеріал, а безпосередньо у міському просторі. Окремо говорили про Вільнюс як багатокультурне та багатоконфесійне місто, в якому

протягом століть взаємодіяли різні спільноти.

Четвертий день літньої школи був присвячений Тракаю. Учасники вирушили до міста, де продовжили роботу з візуальними джерелами з історії Великого князівства Литовського. Після цього відбулася екскурсія до Тракайського замку та містом. Завершення дня стало своєрідним поєднанням історії та сучасної академічної співпраці – у Національному музеї «Палац Великих князів Литовських» відбулася презентація видань **Едвардаса Гудавічюса** та **Рімвідаса Петраускаса** в перекладі українською та англійською мовами.

П'ятий, заключний день школи учасники провели у Медінінкаї. Тут увагу зосередили на актових книгах і роботі канцелярії у Великому князівстві Литовському. Після

лекційної частини відбулася екскурсія, а завершила програму спільна зустріч учасників та офіційне завершення літньої школи.

Одним із головних аспектів цьогорічної програми стало поєднання теоретичної та практичної роботи. Студенти протягом п'яти днів переходили від лекцій про політичну, конфесійну та соціальну історію Великого князівства Литовського до безпосереднього знайомства з археологічними, візуальними та писемними джерелами.

Здобувачка четвертого курсу Вікторія Пивовар розповідає: «Поїздка до Литви стала для мене цінним досвідом, який поєднав навчання, практичну роботу, культурний обмін і можливість відкрити для себе багато нового. Особливо запам'яталися екскурсії, адже вони дали змогу предметно ознайомитися з історією, культурою та архітектурою Литви. Сам Вільнюс справив дуже приємне враження: тут поєднано історичну спадщину, сучасність і особливий ритм життя. Загалом ця поїздка подарувала мені не лише нові знання та навички, а й багато яскравих вражень, цікавих знайомств і спогадів, які залишаться зі мною»

Для українських учасників школа стала можливістю поглянути на історію України й Литви у ширшому європейському контексті, побачити місця, про які йдеться у наукових працях, та поспілкуватися з дослідниками й студентами з інших країн. Окрім навчальної програми, важливим складником проєкту став міжкультурний діалог. Спільні дискусії, поїздки та неформальне спілкування створили простір, у якому студенти України та Литви налагодили особисті та професійні контакти.

«Поїздка до Литви для мене стала справді особливим досвідом. За цей тиждень я не лише дізналася більше про історію та культуру Литви, а й

побачила, як багато спільного мають наші країни. Особливо цінним було спілкування з литовськими та австрійськими студентами, можливість обговорювати історію у неформальній атмосфері. Вільнюс дуже сподобався своєю атмосферою, архітектурою та людьми, а сама поїздка залишила багато теплих спогадів і бажання ще раз повернутися до цієї країни», – говорить студентка спеціальності «Історія та громадянська освіта» **Таміла Назаренко**.

Цьогорічна літня школа вкотре показала, що спільна історія України та Литви є основою для сучасного академічного діалогу. Вивчення Великого князівства Литовського дозволяє краще зрозуміти політичні, культурні, релігійні та суспільні процеси, що відбувалися на українських землях у XIV–XVI століттях.

«Дуже вдячна за можливість участі у проєкті та представляти Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Окрема подяка декану **Вячеславу Редзюку** та ректору Віталію Коцуру за підтримку, довіру та можливість отримати такий важливий міжнародний досвід. Для мене це був тиждень нових знань, знайомств, емоцій і вражень, що точно залишаться зі мною», – ділиться учасниця проєкту **Вікторія Ляшенко**.

П'ять днів навчання, археологічних екскурсій, роботи з джерелами та живого спілкування стали для учасників можливістю доторкнутися до історії, буквально побачити її у просторі Вільнюса, Кернаве, Тракая та Медінінкая. Літня школа завершилася, однак започаткований нею діалог триватиме у наукових контактах, спільних дослідженнях та майбутніх українсько-литовських освітніх проєктах.

Вікторія ЛЯШЕНКО,
пресслужба Університету
Григорія Сковороди
в Переяславі

Міжнародна апробація наукових напрацювань Університету менеджменту освіти

13-та Міжнародна конференція з питань діалогічного Я (13th International Conference on the Dialogical Self) під назвою «Враховуючи наші суперечності» («Counting Our Contradictions») відбулася з 25 по 28 серпня в місті Салоніки, Греція.

Захід організували Міжнародне товариство діалогічної науки (ISDS) та Факультет психології Університету Аристотеля в Салоніках (AUTh). Ця міждисциплінарна подія була присвячена дослідженню внутрішнього різноманіття, конфліктних поглядів та викликів людського розуму.

Конференція об'єднала близько 300 науковців і практиків зонайменше з 27 країн світу, створивши простір для міжнародного професійного діалогу та обміну результатами сучасних досліджень.

З постерною презентацією у конференції взяла участь **Ольга Просіна**, кандидат педагогічних наук, директор Центру післядипломної освіти, доцент кафедри психології та особистісного розвитку ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

Науковиця представила матеріал за темою «Від діалогічного «я» до діалогічного самоавторства: до концептуальної основи розвитку професійної ідентичності освітян у кризових контекстах» (From Dialogical Self to Dialogical Self-Authorship: Towards a Conceptual Framework for the Development of Educators' Professional Identity in Crisis Contexts). Дослідження присвячене розвитку професійної ідентичності освітян в умовах криз, суспільних змін і невизначеності. Представлена концептуальна рамка поєднує положення теорії діалогічного Я з проблематикою професійного

самоавторства, відповідального вибору та професійної суб'єктності.

Під час обговорення представленої роботи з учасниками конференції ставив цінні запитання **Губерт Германс** (засновник Теорії діалогічного Я, Hubert Hermans), які допомогли окреслити перспективи подальшого теоретичного та емпіричного розвитку дослідження.

У межах конференції Ольга Просіна долучилася до пленарних засідань, наукових симпозіумів, тематичних секцій і практичних воркшопів. У центрі професійних дискусій перебували питання діалогічного Я, професійної ідентичності, психологічної стійкості, освіти дорослих, критичного мислення та особистісних і професійних трансформацій у сучасному світі.

Участь у конференції стала важливим етапом міжнародної апробації наукових напрацювань, професійного обміну та представлення ДЗВО «Університет менеджменту освіти» й української науки в міжнародному академічному просторі.

Діма ДІМІТРОВ,
«ОІС»

Педагогічний музей України: 125 років живої історії

Що має залишитися незмінним у музеї, якщо за 125 років навколо нього змінюється майже все? Змінюються держави й політичні режими, освітні системи й педагогічні концепції, технології та способи передавання знань і самі уявлення про те, якою має бути школа. А музей залишається, хоча іноді здається, що його історія вже завершилася. Саме такою є історія Педагогічного музею України. Його 125-річчя – нагода подивитися на історію інституції, яка не раз змінювала форму, зміст і навіть назву, але знову й знову поверталася до своєї головної мети: зберігати, досліджувати й осмислювати педагогічний досвід.

Музей, якого потребував учитель

23 серпня 1901 року було затверджено «Положення про педагогічний музей при управлінні Київського навчального округу». Саме цю дату вважаємо днем народження музею. Наступного року він розпочав свою діяльність.

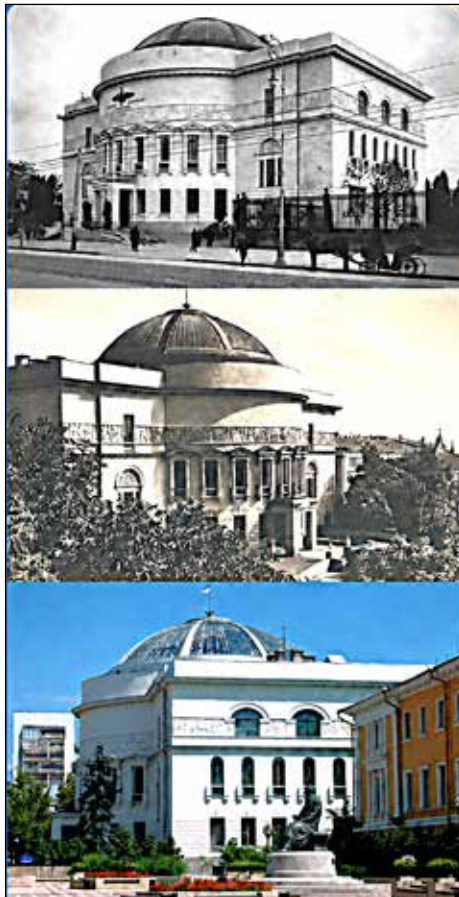
Ідея, однак, виникла раніше. На початку 1890-х років її висунув український педагог **Тимофій Лубенець**. 1899 року в Києві з'явився Пересувний музей наочного навчання, фактично виставка, що мандрувала різними місцями. Поступово визріла потреба у постійному закладі.

Цікаво, що творці музею не мислили його як сховище старих речей. Мета була цілком практичною: дати вчителю можливість знайомитися з найкращою постановкою навчально-виховної справи, бачити зразки навчальних посібників, а водночас сприяти науковому осмисленню педагогічних проблем. Отже, музей від самого початку мав дві функції, які й зараз залишаються визначальними: допомагати педагогічній практиці й продукувати знання.

Його перші колекції добре демонструють цю особливість. Тут були зразки учнівських робіт, вироби ремісничого й прикладного характеру, книги та педагогічна періодика, навчальні картини, географічні карти, колекції природничих матеріалів, моделі, альбоми креслень. 1906 року при управлінні Київського навчального округу за ініціативи його попечителя **Петра Зілова** та професора Київського університету **Георгія де-Метца** вдалося створити зразковий фізичний кабінет. Нині такий набір функцій ми, ймовірно, назвали б освітнім центром або лабораторією професійного розвитку. Сто двадцять п'ять років тому це був Педагогічний музей.

Причому музей був відкритим для педагогічної спільноти. Безкоштовно користуватися його фондами могли працівники навчальних закладів Києва та всього Київського навчального округу, студенти, старшокласники гімназій. Бібліотека налічувала майже сім тисяч книг і постійно поповнювалася періодикою.

Упродовж першого десятиліття свого

існування музей мандрував різними приміщеннями. Колекції розросталися, але повноцінно користуватися ними ставало дедалі важче. Виникла потреба в спеціальній будівлі, яка відповідала б функціям нової інституції. Так музей отримав не просто приміщення, а будинок, який і нині є одним із важливих київських символів історії освіти.

Будинок, спроектований для освіти

Будівництво спеціального приміщення стало можливим завдяки меценатові **Семену Могилевцеву**. Архітектор **Павло Альошин** створив будівлю в неокласичному стилі, але значення цього проєкту було не лише архітектурним. Планування будинку фактично відображало тодішнє розуміння музею як багатофункціонального освітнього центру. Тут були читальна зала, кабінети для наукових занять, бібліотека і

книгосховище, фізичний кабінет, приміщення для колекцій та навчальних посібників, виставкові зали. Центральне місце займала велика аудиторія з естрадою, партером, ложами та амфітеатрами.

5 жовтня 1912 року відбулося офіційне відкриття Педагогічного музею. Увечері того самого дня прозвучала перша лекція – «Селянська реформа і народна освіта». А далі почалося те, що зараз ми назвали б активною діяльністю освітнього хабу. У музеї працювали літні педагогічні курси для народних учителів. На лекції з історії та теорії педагогіки, шкільної гігієни, психології прибували не лише кияни. Аудиторія, розрахована на 720 місць, іноді приймала понад 1200 слухачів. Ця цифра промовистіша за будь-які ювілейні слова. Вона свідчить про головне: музей був потрібен учителю.

Коли історія вирішила інакше

Але історія музею не була прямою лінією розвитку. 1914 року, через наближення фронту Першої світової війни, музейні експонати евакуювали до Курська. Після повернення повноцінну роботу експозиції відновити вже не вдалося. Потім настала революційна доба.

У 1917–1918 роках будинок Педагогічного музею став одним із важливих просторів українського суспільного й освітнього життя. Тут працювала Українська Центральна Рада, відбулися Всеукраїнські з'їзди вчителів, були започатковані Українська педагогічна академія та Український народний університет. Це одна з тих сторінок історії музею, які особливо важливо пам'ятати нині. Будинок, створений для педагогічної науки й освіти, опинився в самому центрі подій, у яких формувалася українська державність та модерна українська освіта.

Проте згодом музейна історія перервалася. Після встановлення радянської влади Педагогічний музей поступово втрачав своє приміщення й функції. У 1921 році тут розмістили Пролетарський музей, у 1924 – Музей революції та історії партії, а в 1938 – Музей Леніна. Педагогічний музей було ліквідовано. Частина його матеріалів потрапила

до інших установ, частину було втрачено. Здавалося б, на цьому історію можна було завершити. Але музей відродився.

Повернення музею

Після Другої світової війни в Києві почала діяти Республіканська педагогічна виставка. 1977 року на її основі було створено Педагогічний музей УРСР у складі Науково-дослідного інституту педагогіки. Цей музей, звичайно, був продуктом своєї епохи: його зміст значною мірою був визначений радянською освітньою політикою. Проте сама поява музею знову засвідчила важливу річ: потреба суспільства в інституції, яка збирає, систематизує і демонструє педагогічний досвід, нікуди не зникла.

1983 року було створено Республіканський педагогічний музей. Він знову повернувся до будинку на Володимирській. У 1987 році відкрилася перша черга експозиції. У наступні роки музей активно працював із виставками, фондами, учнівською та студентською аудиторією. Відбувалися зустрічі, працювали гуртки, організовувалися виставки, присвячені історії української освіти.

А наприкінці 1980-х – на початку 1990-х музей поступово відкривав для відвідувачів і ті сторінки історії, які раніше були замовчувані або витіснені з офіційного наративу. В експозиції з'явилися матеріали про діяльність українських урядів 1917–1919 років, українізацію, Голодомор, сталінські репресії щодо українського учительства. Отже, відродження музею збіглося з ширшим процесом повернення історичної пам'яті.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. № 335 Музей увійшов до складу Національної академії педагогічних наук України як один із засновників Академії. Почався новий етап його історії.

Від музею предметів – до музею смислів

Якщо музей початку ХХ ст. намагався показати вчителів кращі засоби навчання, то сучасний музей дедалі більше працює з питанням: що ці предмети, тексти, документи та біографії означають для нас тепер? Це важлива зміна. Сучасний музей уже не може обмежуватися накопиченням експонатів. Його завдання – досліджувати їх, вводити в науковий і культурний контекст, ставити запитання, пропонувати інтерпретації, допомагати відвідувачу вибудовувати власний зв'язок із минулим. Саме тому Педагогічний музей України – це одночасно фондова,

наукова, виставкова, освітня та комунікаційна інституція.

Наукова робота музею охоплює дослідження історії освіти й педагогічної думки, наукове опрацювання фондів матеріалів, підготовку публікацій, участь у конференціях і наукових проєктах. Фонди стають джерелом для дослідників, аспірантів, студентів, учителів. Окреме місце посідає робота з педагогічною біографістикою. Через долі педагогів музей повертає в культурну пам'ять діяльність українців, чий імена могли бути забуті, витіснені політичними обставинами або просто загублені серед численних сторінок історії освіти.

Змінюються і способи комунікації. Зараз цифрове середовище стало повноцінним простором музейної діяльності. Виставка може існувати не лише у залі, лекція – не лише в аудиторії, а музейний документ –

не лише у фондосховищі. Соціальні мережі, цифрові проєкти, віртуальні виставки, відео, онлайн-публікації дають змогу музею говорити з аудиторією там, де вона є. Тобто музей змінює спосіб комунікації – але не змінює свої суті.

125 років потому

До ювілею 2026 року науковці Педагогічного музею України підготували й видали дві книги: «Публікації Софії Русової в журналі “Вільна українська школа” (1917–1920)» та «Публікації працівників Педагогічного музею України (2014–2025): науковий каталог». Ці видання є символічними для сучасного музею. Перша книга повертає до наукового обігу тексти однієї з найважливіших постатей української педагогіки доби Української революції. Друга фіксує вже власну наукову діяльність Музею в новітній період. У такий спосіб Музей одночасно зберігає минуле, досліджує його і створює нове знання про нього. І це, мабуть, найкращий спосіб зрозуміти 125-річну історію закладу.

Музей не є застиглою інституцією, яка просто зберігає речі. Його історія – це постійна адаптація до нового суспільства,

нової школи, нового вчителя, нових запитів. 125 років тому Педагогічному музею були потрібні бібліотека, фізичний кабінет, колекції навчальних посібників і велика лекційна аудиторія. Тепер йому потрібні цифрові технології, наукові бази даних, онлайн-комунікація, нові формати музейної педагогіки. Але принцип залишається тим самим: педагогічний досвід має бути доступним для тих, хто навчає інших.

Музей майбутнього

Є ще одна причина, чому історія Педагогічного музею України нині звучить особливо. За 125 років музей пережив падіння імперії, Українську революцію, радянський тоталітаризм, Другу світову війну, відновлення незалежності України. Тому ювілей музею – не лише привід озирнутися назад. Він дає можливість побачити, на-

скільки крихкими можуть бути інституції і наскільки важливою є пам'ять про них. Адже разом із музейними предметами зберігається пам'ять про те, як суспільство розуміло школу, дитинство, учителя, знання і майбутнє.

Педагогічний музей України нині працює в умовах нових викликів. Українська освіта переживає війну, технологічні зміни, переосмислення власної історії та ідентичності. У таких умовах музей потрібен не для того, щоб давати готові відповіді на всі питання. Його завдання – допомагати ці питання ставити.

За 125 років змінювався сам музей – незмінною залишалася потреба суспільства зберігати й осмислювати власний педагогічний досвід. Саме ця потреба щоразу повертала музей до життя вже в іншій історичній ситуації та з новими завданнями.

23 серпня 1901 року було затверджено документ, із якого почалася історія Педагогічного музею України. Нині ця дата збігається з Днем Державного Прапора України, а наступного дня країна відзначає День Незалежності. Цей календарний збіг має особливий символічний зміст. Адже історія музею переконливо показує: освіта, пам'ять і державність – не окремі сюжети. Вони творять одне одного.

І, можливо, найкраще побажання музею на його 125-річчя – залишатися потрібним наступним поколінням так само, як він був потрібним учителям 1901 року. Не музеєм минулого. Музеєм, який допомагає суспільству думати про майбутнє.

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного музею
України, доктор педагогічних наук

Українська пісня як символ єдності: міжконтинентальний фестиваль «СПІВАЙ РІДНОЮ»

Пісня посідає особливе місце в українській традиції й протягом століть була квінтесенцією історичної пам'яті, цінностей і національної ідентичності. Нині, коли війна змусила мільйони українців бути далеко від Батьківщини, українська пісня залишається одним із найміцніших зв'язків із нею.

У цьому контексті особливого значення набувають ініціативи, що сприяють єднанню українських громад світу та збереженню рідної мови. Взаємозв'язок культури, пам'яті та ідентичності особливо виразно розкривається в науково-просвітницькому просторі.

Одним зі значущих культурних проєктів є Міжконтинентальний радіофестиваль-конкурс української пісні «СПІВАЙ РІДНОЮ», заснований і очолюваний *Наталією Багмут* із Каліфорнії (США).

Фестиваль, що єднає континенти

Шостий випуск Фестивалю нещодавно завершився після трьох місяців онлайн-формату. Проєкт започатковано в межах радіопрограми «Час української пісні» з *Наталією Багмут* на Ethno FM Radio (Сакраменто, Каліфорнія), а традиційно відкривається він 21 лютого – у Міжнародний день рідної мови, проголошений ЮНЕСКО.

Місія фестивалю – збереження й поширення української мови та культури через музичну творчість, популяризація української пісенної спадщини у США та світі, а також підтримка культурної ідентичності діаспори. Участь безкоштовна й відкрита для виконавців будь-якого віку – професіоналів і аматорів, солістів, хорів та музичних колективів.

За шість років Фестиваль об'єднав тисячі учасників із різних країн, ставши одним із наймасштабніших культурних явищ української діаспори.

Висловлюю щиро вдячність Посольству України в Королівстві Іспанія, особисто Першому секретарю *Оксані Скрипеч*, українській громаді Мадрида, культурним та освітнім асоціаціям, українським школам, засобам масової інформації та всім, хто підтримав Фестиваль.

Особлива подяка журналу «Амбасадор / Ambassador» та організації International Diplomatic Alliance, представленим головною редакторкою та президенткою *Ольгою Фабіцькою*, що стали інформаційними партнерами Фестивалю. Видання «Амбасадор / Ambassador», регіональним директором якого маю честь бути, присвячене культурній дипломатії поряд із багатьма іншими напрямками й обов'язково висвітлить цю важливу культурну подію.

Безмежна подяка Ethno FM Radio, засновниці Фестивалю та голові журі *Наталії Багмут*, спонсорам, зокрема *Давиду*

Пономару, генеральному директору та засновнику Afisha Media Group, моїм колегам із міжнародного журі, оргкомітету й технічній команді.

У часи війни ця праця – значно більше, ніж мистецьке досягнення: це доказ того, що мистецтво залишається простором опору, єдності й надії.

Іспанія та Європа: нова географія участі

Для мене велика честь уже вдруге бути членом міжнародного журі Фестивалю разом із визнаними митцями та діячами культури й літератури з різних країн.

Цьогоріч мені вдалося надихнути на участь українців із різних міст Іспанії – Мадрида, Барселони, Валенсії, Аліканте, Картахени, Памплони, острова Майорка, а також представників інших країн Європи – Італії, Німеччини, Франції, Греції та Польщі. Загалом – 134 учасники, багато з яких здобули важливі нагороди, а переможці отримали почесне звання «Посол української пісні». Ця географія ще раз засвідчує: українська пісня здатна згуртовувати нас незалежно від кордонів і відстаней.

Серед учасників, удостоєних найвищої нагороди конкурсу, такі:

• **Дитячий хор «Передзвін»** під керівництвом *Лілії Ткачук* (Мадрид) – колектив, що вже друге десятиріччя представляє українську пісню в Іспанії, бере участь у міжнародних конкурсах і благодійних заходах. Завдяки *Лілії Ткачук* хор став важливим осередком збереження української мови й культури для дітей, народжених за кордоном;

• **Катерина Дуда** – 14-річна співачка з Картахени, уродженка

Іспанії. Вона пишається українським корінням, плекає мову й традиції та успішно розвиває свій музичний талант;

• **Леся Королик** – яскрава представниця української діаспори в Італії, Амбасадор української культури, Посол Миру, двічі Посол української пісні у світі, заслужений діяч естрадного мистецтва України, лауреат Всеукраїнської премії «Жінка Третього Тисячоліття». Для мене велика честь багато років співпрацювати з нею в межах очолюваної нею МО «Поступ жінок-мироносиць у діаспорі» та низки культурних проєктів;

• **Лілія Ткачук** – мисткиня, диригент, педагог та психолог, керівник хору «Передзвін», завдяки якій місія хору значно ширша за музичне виховання: колектив є живим культурним мостом між Україною та світом;

• **Романна Білоус** – професійна бандуристка, співачка, педагог та диригент церковного хору;

• **Тетяна Струбчевська** – диригент хору «Крещендо доброти» з Барселони, створеного з жінок – вимушених переселенок з України. Через духовну та сакральну музику колектив несе ідеї добра, любові й людської єдності.

Усім виконавцям щиро вдячна за включення до репертуару пісень у моїх іспанських поетичних перекладах.

Загалом у шостому випуску взяли участь понад 1500 виконавців із різних країн, завдяки чому українська пісня знову прозвучала на різних континентах.

Радіоміст Сакраменто – Мадрид

Кульмінацією участі української діаспори Іспанії у Фестивалі став радіоміст «Сакраменто – Мадрид» – моє годинне інтерв'ю з Наталією Багмут 29 травня в її програмі «Час української пісні», де прозвучали пісні та вітання від яскравих учасників і переможців Фестивалю з Іспанії та інших країн Європи.

Програму відкрила символічна пісня Фестивалю «України моєї розкидані діти» (сл. А. Демиденка, муз. Н. Багмут) – в оригіналі та в моєму поетичному перекладі іспанською у виконанні дитячого хору «Передзвін» під керівництвом Лілії Ткачук.

Також прозвучали пісні «А я червону хустку загубила» (сл. Ю. Піжука, муз. Р. Галагана) – Леся Королик; «Моя рідня» (сл. А. Матвійчука, муз. О. Костюка) – гурт Асоціації українців «Україна» (Валенсія); «Дударик» (українська народна пісня в обробці М. Леонтовича) – хор «Крещендо доброти», керівниця Тетяна Струбчевська; «Оберіг» (С. Вакарчука) – Катерина Дуда; «Це моя Україна» (сл. С. Бояркевич, муз. В. Торчика) – **Олеся Заєць**.

Переклад як міст між культурами

Дві пісні стали візитною карткою цього річного Фестивалю – «України моєї розкидані діти» та «Чорнобильські дзвони». Їх об'єднує тема розлуки з рідною землею, пам'яті та надії на повернення.

Обидві композиції створені у творчій співпраці Андрія Демиденка та Наталії Багмут. Андрій Демиденко – найвідоміша постать сучасної української пісенно-поетичної культури. Наталія Багмут – заслужена артистка України, поетеса, співачка, композитор, радіожурналіст, автор та відниця програми «Час української пісні» на Ethno FM Radio. Її багаторічна діяльність спрямована на популяризацію української пісні та підтримку нових талантів у світі.

Пісня «України моєї розкидані діти» стала основою окремої номінації Фестивалю. Я мала честь здійснити її поетичний переклад іспанською мовою. Цю роботу було відзначено у категорії «Посол української пісні», що я прийняла з глибокою вдячністю разом із відзнакою за внесок у розвиток Фестивалю як член журі.

Хор «Передзвін» та Лілія Ткачук, які представили пісню на Фестивалі двома мовами, перетворили її на справжній приклад міжкультурного діалогу.

«Чорнобильські дзвони» – пісня, створена до 40-річчя Чорнобильської катастрофи, що припало на час проведення Фестивалю. У ній пульсують пам'ять про трагедію, біль втрати, відповідальність перед майбутніми поколіннями та надія на повернення. Перекладаючи її іспанською, я прагнула зберегти емоційну й духовну глибину оригіналу.

Переклад пісні для виконання – особливий вид художньої творчості, що поєднує поезію, музику й культурну адаптацію, зберігаючи в новому тексті зміст, образність і ритм оригіналу та узгоджуючи його з поетичними традиціями мови перекладу.

Саме таку мету мають мої іспанські поетичні переклади – стати засобом культурної дипломатії.

Поетичне слово на завершення

«СПІВАЙ РІДНОЮ» – це мистецьке змагання, ба більше – міжнародний простір єднання, де українська пісня долає кордони. У часи війни така єдність особливо цінна: вона утверджує ідентичність і підтримує дух співвітчизників на шляху до Перемоги.

Підготовка до наступного Фестивалю вже розпочалася. Запрошую виконавців і колективи з усіх континентів долучитися та поділитися зі світом багатством української пісні. До всіх – моє поетичне звернення:

*Не зігнуть нас ні тяготи, ні лиха,
злітає дух – тримається народ,
бо в нас є пісня – як вогонь і крига,
до всіх нагод!*

*Їй задає мотив дніпровський вітер
і дзвін струмка*

*з крутих Карпатських гір.
Тож сіймо співу, щоб зійшли, мов квіти,
по всій землі!*

*Крізь вир часів, крізь відстані і долі,
омріяне стискаючи в словах,
хай пісня птахом ринеться на волю –
завжди жива!*

*Хай українська пісня світом лине
й проміння життядайне розліле,
й з'єднає нас заради України
там, де ми є!*

**Ольга ЛЕДО-ГАЛАНО,
членкиня журі**

**VI Міжконтинентального
радіофестивалю-конкурсу
української пісні «СПІВАЙ РІДНОЮ»,
поетеса та перекладачка,
культурна й громадська діячка
української діаспори в Іспанії**

Україна назавжди!

Україна – пам'ять, думи, мрії
Із віків полону та нужди.
Твоя сила – наші спільні дії,
І постане Україна назавжди.

України шлях – страждань
дорога
До свободи, вільного буття,
До свого коріння і до Бога,
До заможного щасливого
життя.

Ми, любов і віра України,
Не кажим історії: «Зажди!»
Збережемо покоління родину
І постане Україна назавжди.

Україна назавжди,
Як і сонце в небі синім.
Україна назавжди,
Як і золото ланів.
Україна назавжди,
Твоя слава світом лине,
Україна назавжди
В серцях доньок і синів.

**Анатолій ТОЛСТОУХОВ,
«Засновник сучасної
держави Україна –
народний депутат»**

Горизонт майбутнього

Закінчення. Початок на с. 3

та зберігається одна з найбільших колекцій мистецтва у Швейцарії, що охоплює період від Середньовіччя до наших днів), вирушили до швейцарських Альп, піднялися на гору Рігі та побачили Люцерн.

Та головним результатом цієї поїздки для підлітків стала можливість практичного досвіду. Саме на цьому принципі будується **Code4Future**: дати учням не лише завдання з програмування, а провести маршрут від першої ідеї та командного проєкту до професійного й міжнародного технологічного середовища.

«Ми дуже хочемо, щоб діти після Code4Future отримували більше, ніж перемогу. Щоб вони бачили наступний горизонт: університети, лабораторії, технологічні компанії, людей, які створюють нові рішення для світу. Другий рік поспіль ми привозимо переможців до ETH Zürich і бачимо, наскільки такий досвід змінює їхнє уявлення про власні можливості», – зазначає **Мирослава Осередчук**, керівниця напряму освіти та програм Star for Life Ukraine.

Для України це має особливе значення. Зараз діти навчаються в дуже різних умовах, а партнерство держави, благодійних організацій, наукових установ і технологічного бізнесу відкриває українським учням шлях до світової науки й технологій – знань і досвіду, які згодом працюватимуть на розвиток і відбудову України. Освітня програма у Швейцарії реалізована за підтримки ETH Zürich та Swiss Network with Ukraine.

Діма ДІМІТРОВ,
за mon.gov.ua

Як Speaking Club відкриває учням нові горизонти

Ця історія розпочалась в Ізмаїлі кілька років тому, коли до Українського ліцею з поглибленим вивченням іноземних мов імені Т.Г. Шевченка завітав молодий волонтер на ім'я Деніел. Представившись носієм англійської мови та волонтером міжнародної благодійної організації, повідомив, що представляє Благодійний фонд «Краще життя» (Charity Foundation Better Life), який готовий підтримати розвиток мовної освіти в закладі.

Згодом цей проєкт переріс у повноцінний Speaking Club і став важливою частиною освітнього середовища ліцею. За словами директора закладу **Юрія Головльова**, рішення про співпрацю було цілком природним: носій мови, який має відповідну освіту та досвід, відкривав для учнів нові можливості для практичного вивчення англійської.

Протягом першого року Деніел регулярно відвідував уроки, брав участь у виховних заходах та активно інтегрувався в шкільний колектив. Окрім викладання, він виявився творчою особистістю – чудово грає на гітарі та співає. Завдяки цьому швидко знайшов спільну мову з дітьми.

«Деніел буквально став частиною колективу. Учні одразу потягнулися до нього, відчувши щирість, відкритість і зацікавленість», – зазначає **Юрій Олександрович**. Деніел не лише проводив заняття, а й допомагав учителям у навчальному процесі: працював з обдарованими учнями, долучався до підготовки учнів до олімпіад та конкурсів, підтримував організацію освітнього процесу. Наразі співпраця триває вже другий рік.

У межах першого етапу співпраці фонд подарував ліцею сучасну інтерактивну дошку з мультимедійним проєктором. Обладнання встановили в кабінеті англійської мови, що суттєво розширило можливості для навчання.

Особливо важливо, що клуб об'єднує дітей із різними здібностями та інтересами. Якщо

частина учнів демонструє високі результати з усіх предметів, то для інших саме англійська стає сферою самореалізації.

«Не всі діти мають однакові успіхи в математиці чи фізиці, але можуть надзвичайно добре володіти іноземними мовами. Особливо це помітно серед учнів, які захоплюються інформаційними технологіями, адже англійська є мовою сучасного цифрового світу», – наголошують у закладі.

Заняття у Speaking Club проходять у різних форматах: дискусії, тематичні зустрічі, обговорення актуальних питань та неформальне спілкування. Тривалість залежить від теми та активності учасників.

У ліцеї наголошують, що Speaking Club є важливим елементом неформальної освіти, спрямованої на всебічний розвиток дітей. Адже англійська нині стала невід'ємним складником професійної реалізації та міжнародної мобільності.

Ліцей має ліцензію на здійснення позашкільної освіти, що відкриває додаткові перспективи для розвитку таких програм. У перспективі після завершення війни Український ліцей планує розширювати міжнародну співпрацю, брати участь у програмах учнівських обмінів та налагоджувати нові освітні партнерства.

«Ми з нетерпінням чекаємо перемоги України, щоб повністю реалізувати всі міжнародні освітні проєкти, що нині вимушено поставлені на паузу», – зазначають у ліцеї.

Поряд із розвитком англійської мови Speaking Club та Центру лінгвістики, що працює у ліцеї у змішаному форматі від 2018 року та демонструє успіхи щодо вивчення болгарської мови не тільки мешканців полікультурного Придніпров'я, але й онлайн-слухачів Бердянська, Мелітополя, Запоріжжя та Івано-Франківська. Тут уже замислюються над відкриттям нових мовних напрямів, зокрема французької мови. Такий крок є цілком законним з огляду на розширення співпраці України з європейськими країнами у сферах освіти, культури й науки.

В Українському ліцеї з поглибленим вивченням іноземних мов імені Т.Г. Шевченка, що працює в Ізмаїлі в ім'я майбутнього нашої Держави, переконані: додаткова мовна освіта – це не лише інвестиція у професійне самовизначення дітей, а й важливий інструмент соціалізації та психологічної підтримки в умовах війни. Спілкування, нові знання, міжнародні контакти та відчуття приналежності до великого світу допомагають молоді долати стрес, розвиватися у непростих умовах сьогодення й упевнено дивитися в майбутнє. Це – простір можливостей, де діти відкривають для себе світ мов, культур і міжнародного співробітництва, а освіта стає містком між українським Ізмаїлом та глобальним світом.

Ярина РУСИНСЬКА,
член НСЖ України

Ігор ЛОССОВСЬКИЙ,
заступник Голови
Державної служби України
з етнополітики і свободи совісті

Виконання зобов'язань України у сфері етнополітики та захисту прав національних меншин

Україна продовжує виконання своїх євроінтеграційних зобов'язань у сфері захисту прав національних меншин (спільнот), протидії дискримінації, расизму, ксенофобії, мові ворожнечі та злочинам на ґрунті ненависті шляхом активної міжнародної діяльності, участі у моніторингових механізмах, підготовки та захисту міжнародних доповідей, а також системної взаємодії з інституціями Європейського Союзу, Ради Європи, ОБСЄ та ООН, зокрема ЮНЕСКО та іншими партнерами.

Моніторинг з боку міжнародних організацій. Важливим напрямом діяльності стала підготовка, представлення та захист міжнародних періодичних доповідей України, що є ключовим інструментом оцінки виконання міжнародних зобов'язань. У січні 2025 р. до Консультативного комітету (КК) FCNM подано Шосту доповідь України про виконання Конвенції, яка охоплює реалізацію державної політики у сфері захисту прав національних меншин в умовах повномасштабної збройної агресії Росії та євроінтеграційних реформ.

Делегація FCNM під час візиту в Україну у липні 2025 р. провела робочі зустрічі в Ужгороді, Концовому та Берегові з представниками місцевих органів влади, громадянського суспільства та національних меншин з метою оцінювання реалізації положень FCNM, обговорення виконання попередніх рекомендацій Ради Європи та врахування актуальних викликів, зумовлених збройною агресією РФ проти України. У вересні 2025 р. ДЕСС організувала в онлайн режимі широкий діалог за участі цілої низки зацікавлених міністерств і відомств України з делегацією Консультативного комітету FCNM, в ході якого детально обговорювався актуальний стан забезпечення прав національних меншин в Україні відповідно до FCNM.

Важливою подією 2025 р. став успішний захист доповіді України стосовно виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації на 115-ій сесії Комітету ООН з ліквідації расової дискримінації (CERD) у Женеві 23–24 квітня. Під час інтерактивного діалогу Україна, в

особі Заступника Голови ДЕСС Ігоря Лоссовського, представила комплексну інформацію щодо законодавчих, інституційних та практичних заходів, спрямованих на протидію дискримінації, а також наголосила на впливі російсько-української війни на становище національних меншин в Україні. Участь у заході засвідчила належний рівень міжвідомчої координації та взаємодії, спроможність України належним чином виконувати свої міжнародні зобов'язання навіть в умовах воєнного стану.

У 2025 р. Україна активно взаємодіяла з іншими правозахисними та безпековими міжнародними організаціями, зокрема в контексті оцінки виконання зобов'язань щодо протидії расизму та нетерпимості. Важливим етапом цієї співпраці став моніторинговий візит Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ECRI) у липні як частина шостого моніторингового циклу Ради Європи щодо ситуації в Україні. Делегація ECRI проводила консультації з представниками органів державної влади, органів правопорядку, громадських організацій та національних меншин у Києві та Закарпатській області. Зустрічі були спрямовані на обговорення стану протидії расизму і нетерпимості, практичних аспектів реалізації відповідних міжнародних стандартів в Україні. За результатами моніторингового візиту ECRI має підготувати доповідь, яку буде затверджено у 2026 р. та винесено на Комітет Міністрів РЄ, і яка міститиме оцінку впровадження стандартів протидії расизму та нетерпимості, а також рекомендації щодо подальших кроків у цій сфері.

Зазначимо, що починаючи з попередніх етапів контактів з CLRD, ECRI та FCNM з початку 2025 р. роль координатора і головної контактної інституції між Україною та зазначеними

міжнародними організаціями виконував Заступник Голови ДЕСС Ігор Лоссовський. Участь ДЕСС у супроводі згаданих моніторингових візитів та проведених зустрічей сприяла забезпеченню відкритого та конструктивного діалогу між Україною та європейськими інституціями щодо імплементації міжнародних стандартів захисту прав національних меншин. Після завершення моніторингового візиту в Україну Консультативний комітет FCNM до 12 лютого працював над офіційною попередньою доповіддю, яка містила конкретні висновки й рекомендації щодо подальших кроків України у сфері захисту прав національних меншин. 3 вересня 2025 р. до 12 лютого 2026 р. відбувалася робоча переписка між ДЕСС та Консультативним комітетом FCNM, в ході якої іноземним партнерам на їх прохання надіслано додаткову інформацію міністерств і відомств України про стан виконання взятих зобов'язань. 12 лютого 2026 р. Консультативний комітет FCNM в конфіденційному порядку направив ДЕСС попередню доповідь про стан виконання Україною зобов'язань відповідно до FCNM. Остаточну доповідь має бути оприлюднена до вересня 2026 р.

Участь України в робочих комітетах міжнародних організацій. Останні роки представники України беруть активну участь у заходах Ради Європи, зокрема, 2025 р., в роботі 11-го (липень) та 12-го (листопад) Пленарних засідань Керівного комітету з недискримінації, розмаїття та інклюзії (CDADI) у Страсбурзі, у межах яких розглянуто питання захисту мовного розмаїття, недискримінації, інтеграції національних меншин, боротьби з мовою ворожнечі та міжкультурної інклюзії в умовах сучасних міжнародних викликів.

Важоми складником євроінтеграційної діяльності у 2025 р.

залишалася політика щодо ромської національної меншини. Українські учасники взяли участь в роботі 11-го (квітень) та 12-го (жовтень) Пленарних засідань комітету /відділу експертів ADI-ROM з питань ромів та мандрівників, діяльність якого сприяє просуванню та захисту прав ромів і мандрівників у державах-членах Ради Європи, а також сприяння рівним можливостям, різноманітності та соціальній інтеграції шляхом боротьби з дискримінацією та антициганізмом. Відділ підтримує уряди держав-членів у розробці та впровадженні законів, політик, програм та заходів, для забезпечення ефективного впровадження стандартів Ради Європи у сфері прав людини та їхню діяльність на користь ромів та мандрівників. Діяльність базується на стратегічних орієнтирах, узгоджених Комітетом міністрів та викладених у відповідній Стратегії Ради Європи щодо інтеграції ромів та мандрівників.

Відбулися робочі зустрічі з представниками Ради Європи, спрямовані на обговорення поточних пріоритетів співпраці та імплементації європейських стандартів, зокрема щодо імплементації так званої Мовної Хартії – Хартії Регіональних Мов або Мов Меншин в Україні.

Значну увагу у 2025 р. приділено протидії мові ворожнечі та злочинам на ґрунті ненависті. Україна взяла участь у першій зустрічі з керівництвом Групи високого рівня Європейської Комісії щодо протидії мові ворожнечі та злочинам на ґрунті ненависті, що стало важливим кроком у налагодженні системної взаємодії з ЄС у цій сфері, оскільки Україна стала першою країною не членом ЄС, яку запросили до участі в робочих комітетах ЄС.

Україна була широко представлена на міжнародних

Продовження на с. 16

Продовження. Початок на с. 15

заходах Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), присвячених питанням протидії антисемітизму та інформаційним загрозам. Зокрема українська делегація взяла участь у тематичних конференціях ОБСЄ, присвячених боротьбі з антисемітизмом та протидії російській дезінформації: в Європейських конференціях ОБСЄ в Гельсінкі (лютий 2025 р.) та Женеві (лютий 2026 р.), де обговорювалися виклики сучасного антисемітизму та загрози інформаційній безпеці в європейському просторі. Окремим напрямом стала взаємодія з офісом Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин (ВКНМ) **Крістофом Кампом**, зокрема за підсумками його офіційних візитів в Україну в квітні 2025 р. та лютому-березні 2026 р., а також заходи, спрямовані на поглиблення інституційної співпраці. Україна продовжила активну участь у щорічних оглядових заходах БДІПЛ ОБСЄ стосовно імплементації зобов'язань в гуманітарному вимірі цієї організації (жовтень, Варшава).

Окрему увагу приділено двосторонньому співробітництву з Німеччиною, яке охоплювало як питання забезпечення прав осіб німецького походження, так і ширший контекст підтримки національних меншин та ромської інтеграції. В жовтні 2025 р. у Берліні відбулося 12-те засідання Міжурядової українсько-німецької комісії у справах осіб німецького походження, а також заходи, спрямовані на зміцнення партнерства між Україною та Німеччиною у сфері ромської інтеграції, зокрема через обмін досвідом та координацію програм підтримки. Міжнародна конференція із забезпечення прав ромських біженців та внутрішньо переміщених осіб під час війни (Берлін, 15 грудня 2025 р.) відбулася за участі України.

У 2025 р. продовжено розвиток двостороннього співробітництва з державами-членами Євросоюзу у сфері захисту прав національних меншин та свободи віросповідання. Зокрема, здійснювалася взаємодія з румунською стороною, спрямована на обговорення питань забезпечення прав національних меншин відповідно до європейських стандартів. Окремим напрямом стала взаємодія з дипломатичними представництвами держав-членів ЄС, зокрема проведення зустрічей керівництва

ДЕСС з делегацією Посольства Королівства Нідерландів, Румунії та Ватикану, а також дипломатичної Місії ЄС в Україні, під час яких обговорювалися актуальні питання реалізації державної політики у сфері етнополітики, недискримінації та міжкультурного діалогу. Як вже зазначалося, розпочато процес відновлення діяльності двосторонніх українсько-румунської, українсько-словацької та українсько-угорської комісій з питань захисту національних меншин.

Важливою подією 2025 р. став візит Комісарки Єврокомісії з питань розширення **Марти Кос**, під час якого було здійснено високу оцінку прогресу України на шляху до членства в Євросоюзі, насамперед в частині дотримання прав національних меншин. Така оцінка стала суттєвим елементом загальної характеристики поступу України у виконанні євроінтеграційних зобов'язань в умовах повномасштабної зовнішньої агресії.

Упродовж року профільний центральний орган виконавчої влади – ДЕСС, поглиблював співпрацю з міжнародними фондами та експертним середовищем. Зокрема, відбулися зустрічі керівництва ДЕСС з керівництвом Фонду Ганнса Зайделя, а також заходи, спрямовані на розширення партнерства та залучення експертної підтримки у сфері етнополітики. Окремим напрямом стала робота з міжнародними експертами у сфері захисту прав національних меншин у контексті євроінтеграції, серед яких Європейський Центр з дослідження Національних Меншин (ECMI, Німеччина), Дослідницький центр Eurac Research (Італія), Департаментом боротьби з антициганізмом МВС Німеччини.

Виконання Дорожньої карти з питань верховенства права та Плану заходів щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. Тривають наполегливі зусилля з реалізації Дорожньої карти з питань верховенства права, яка є всеохоплюючим стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними Розділом № 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом № 24 «Юстиція, свобода і безпека». Цей документ є однією з ключових передумов

відкриття офіційних переговорів про вступ України до ЄС у межах Кластера 1 «Основи процесу вступу до ЄС», що в переговорному процесі відкривається першим і закривається останнім. Його розроблення та подальше виконання свідчать про готовність України відповідати стандартам ЄС, зміцнюють довіру з боку держав-членів та посилюють статус України як надійного партнера Євросоюзу та його членів. У межах реалізації Дорожньої карти здійснено такі заходи:

- забезпечення прав на свободу думки, совісті і релігії, формування та реалізацію державної політики у сфері релігії, її ефективного функціонування відповідно до статті 18 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та статті 9 Європейської конвенції з прав людини (пункт 3.3);

- визначено на національному рівні механізми правового захисту щодо протидії расизму, ксенофобії, мови ворожнечі відповідно до Рамкового рішення Ради ЄС 2008/913/JHA (пункт 3.4);

- вжито заходи щодо створення ефективного правового захисту від дискримінації через професійність працівників правоохоронної сфери, підвищену інформаційну обізнаність осіб, які належать до ромської національної меншини, стосовно розширеного доступу до освіти, зайнятості, охорони здоров'я, соціальних послуг та житлового забезпечення у відповідності до актів права ЄС (пункт 3.10);

- здійснено заходи щодо забезпечення реалізації прав осіб, які належать до національних меншин України, відповідно до міжнародних стандартів захисту прав людини (пункт 3.14).

Підготовка та імплементація Плану заходів щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України до 2027 р. Паралельно тривали заходи стосовно виконання пунктів іншого стратегічного документа, передбаченого переговорною рамкою Європейського Союзу щодо членства України за переговорним Розділом № 23 – Плану заходів щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. Зазначений План розроблено ДЕСС у взаємодії з іншими органами виконавчої влади, правоохоронними та судовими інституціями, Уповноваженим

Верховної Ради України з прав людини, Парламентом за підсумками інклюзивного та відкритого залучення осіб, які належать до національних меншин (спільнот) та корінних народів України.

Він є важливою частиною переговорного процесу та відіграє ключову роль у приведенні українського законодавства до європейських стандартів, забезпеченні рівних прав всіх національних меншин в Україні. Він також має стати надійним та ефективним інструментом захисту національних меншин в Україні, створюватиме підґрунтя для забезпечення європейських стандартів у цій сфері. План заходів забезпечує імплементацію положень Дорожньої карти у сфері Верховенства права, передбаченої п. 39 Переговорної рамки, затвердженої Радою Європейського Союзу 21 червня 2024 р. та адресує питання, які Україна представила 17-19 вересня 2024 р. під час двосторонньої зустрічі України та Європейської Комісії в межах здійснення офіційного скринінгу відповідності законодавства України праву ЄС за переговорним розділом 23 як майбутні кроки для заповнення самостійно ідентифікованих прогалин і забезпечення відповідності правовій системі ЕС.

План заходів доповнює законодавчу базу України зі забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин України, оновлену відповідно до міжнародних зобов'язань України та стандартів РЄ впродовж 2022–2024 рр. З ним співвідносяться Державна цільова національно-культурна програма «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 р. та План заходів на виконання Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 р. Це створює систему, що спрямована на ефективне забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин та культурного розмаїття в Україні. Вказаний План є координаційним документом, що включає заходи, які мають тривати постійно, що передбачено Державною цільовою програмою та Планом заходів на 2024–2025 рр. з реалізації Ромської Стратегії до 2030 р.

Важливим є те, що План напрацьовано з урахуванням пропозицій листа Ради громадських об'єднань національних меншин України при ДЕСС на адресу Президента України від 27

грудня 2024 р. 30 січня 2025 р. відбулося засідання Ради громадських об'єднань національних меншин (спільнот) України, на якому громадськості презентовано проєкт Плану, який пройшов погодження зацікавлених міністерств і відомств України.

Минулого та поточного року основні зусилля України зосереджено на досягненні таких цілей: посилення інституційної спроможності органів влади у сфері захисту прав національних меншин, формування державної політики стосовно національних меншин та корінних народів (регіональна взаємодія, моніторинг, звітування тощо); популяризація національно-культурного розмаїття нашої держави через медіа та громадські заходи; удосконалення нормативно-правової бази для боротьби з дискримінацією, нетерпимістю та мовою ворожнечі, створення єдиної методології для моніторингу й оцінки поширення мови ворожнечі; створення передумов для забезпечення представництва національних меншин в органах державної влади з метою врахування їхніх інтересів у процесі ухвалення рішень; гарантування права представників національних меншин і корінних народів України на освіту та мовну ідентичність; подолання наслідків війни, зокрема забезпечення рівності та соціальної справедливості в регіонах із значним представництвом національних меншин та корінних народів, що постраждали від агресії РФ.

План заходів доповнює законодавчу базу України щодо забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин України, оновлену відповідно до міжнародних зобов'язань України та стандартів Ради Європи впродовж 2022–2024 рр. і за підсумками консультацій з громадянським суспільством, зокрема з особами, які належать до національних меншин, на центральному та локальному рівнях у різних форматах. Остаточний варіант цього Плану заходів враховує підсумки проведених експертних консультацій з представниками МЗС Угорщини та угорської національної меншини України і досягнуті у ході цих консультацій домовленості щодо підготовки й ухвалення законодавчих змін, спрямованих на посилення прав національних меншин України на освіту, збереження і розвитку культурної самобутності, участі у суспільно-політичному житті країни.

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
академік НАПН України,
лауреат Національної премії
України імені Тараса Шевченка

«Цілі дні сижу над коментарями до Шевченкового Щоденника...»

На початку 1920-х років у Всеукраїнській академії наук (ВУАН) було задумано Повне зібрання творів Тараса Шевченка у 8–10 томах, але побачили світ за загальною редакцією і з передмовами академіка Сергія Єфремова тільки 3-й том (1929) із поетовими листами (225 од.) і листами до нього (198 од.), а також 4-й том (1927), у якому вміщено Шевченків Щоденник (журнал) із науковими коментарями¹.

Сергій Єфремов 3 січня 1924 року зафіксував у щоденнику:² «Засідання Комісії пам'яток українського новітнього письменства. Розподіляли між собою теми для коментарів до Шевченкового Щоденника. Роботи багато, а часу мало». За два з половиною місяця, 18 березня 1924 року, Сергій Єфремов коротко занотовує про розгортання роботи: «Коментарі до Шевченкового “діаріуша”³ розростаються. Сижу за ними дуже старанно, а коли кінчу – не знаю. Здається мені, що їм і кінця не буде». Наприкінці 1925 року, 14 грудня, знову фіксує: «Цілі дні сижу над коментарієм

Сергій Єфремов: «Щодня роблю порцію коментаря до Шевченкового Щоденника»

У жовтні 2026-го виповнюється 150 років з часу народження видатного історика української літератури, шевченкознавця Сергія Олександровича Єфремова (1876–1939), а 100 років тому вчений якраз напружено й плідно працював над коментарями до Шевченкового Щоденника, що й зафіксував у 1926-му записом, який винесено в заголовок цієї статті.

Та про все по чину...

до Шевченкового Щоденника. А робота ніби все росте та й росте. І кінця-краю їй не видно».

Дуже добре відчуваю стан ученого, бо й сам, занурившись у цю, здавалося, неосянжу й невичерпну роботу, швидко зрозумів, що без особливої старанності, ретельності та наполегливості не обійтися, адже щомиті виникає потреба в нових коментарях з абсолютно різних тем і проблем. Сергій Єфремов показав, що за своїм жанром коментування поетового Щоденника є окремою важливою галуззю шевченкознавства, яка підсумовує кращі здобутки попередніх досліджень і водночас дає нові поштовхи до розроблення назрілих великих і менших, але важливих проблем життя і творчості Кобзаря.

Завантажений роботою, Сергій Єфремов час від часу скаржився: «Ніяк мені не дають зосередитися над коментарями до Шевченка: десяток робіт доводиться разом робити...» (7 березня 1926); «Щодня, як звичайно, роблю порцію коментаря до Шевченкового Щоденника, але всяка дрібнота відтягає від роботи» (2 липня 1926). Утім учений розумів, яка робота для нього головна: «Вже мені робота поверх голови ллється. Желу Шевченкового Щоденника...» (14 грудня 1926); «Берег уже видно; останні сторінки коментую» (30 січня 1927); «Закінчив передмову до Шевченкового Журналу та переднє слово од редактора.

Ще лишається трохи коментарів доробити... Може на цім тижні скінчу. В усякім разі берег видно вже» (6 лютого 1927). І нарешті зафіксував 22 лютого 1927: «Закінчив і здав до друкарні коментар до Шевченкового Журналу. А здавши, промовив з полегшенням – ух!»

Сам Сергій Єфремов зробив понад 430 (!) коментарів, а ще близько 250 коментарів написано залученими ним фахівцями з різних галузей знань. Їх зробили: А.М. Лобода, український фольклорист, етнограф, літературознавець, лінгвіст і культуролог, академік ВУАН; В.В. Міяковський, український архівіст, літературознавець, історик і музейний діяч, у 1922–1929 роках директор Центрального історичного архіву імені В. Антоновича; М.М. Новицький, український літературознавець, із початку 1920-х, працюючи у ВУАН, збирав рукописи Шевченка та інші матеріали, пов'язані з його життям і творчістю; О.П. Новицький, український мистецтвознавець, академік ВУАН, засновник наукового вивчення мистецької спадщини Шевченка; Д.М. Ревуцький, український мистецтвознавець, фольклорист, літературознавець і перекладач, автор праць «Шевченко і народна пісня», «Т. Шевченко в музиці»; П.І. Рупін, український театрознавець і критик, упродовж усього життя працював над театральною

Продовження на с. 18

¹ Щоденники Сергія Єфремова вперше, без скорочень і виправлень, було надруковано 1997 року. Див.: Єфремов С.О. Щоденники. 1923–1929. К., 1997. 848 с.

² Діаріуші – щоденники (приватні й службові), що велися в основному в XVII–XVIII століттях

³ Саме Сергій Єфремов першим вирішив сфотографувати Шевченків Щоденник, про що записав 26 серпня 1925 року, а за три дні (29 серпня) цю роботу було завершено, хоча Сергій Олександрович «на цю справу напозичився».

Продовження. Початок на с. 17

шевченкіаною; П.П. Филипович, український літературознавець, поет і перекладач, один із фундаторів новітнього наукового шевченкознавства.

Отже, найсильніша на той час шевченкознавча команда на чолі з Сергієм Єфремовим блискуче впоралася з грандіозною роботою, що стала, говорячи словами Павла Зайцева, «взірцем видань науково-академічного типу». Сотні коментарів у наступних радянських і закордонних виданнях зробили відомі шевченкознавці І.Я. Айзеншток, В.С. Бородін, П.І. Зайцев, Ю.О. Івакін, Є.П. Кирилюк, А.І. Костенко, М.А. Плевако, В.О. Судак, Л.І. Сукачов, С.М. Шаховський, С.П. Шестериков. Утім як зазначав знайомий шевченкознавець Л.Н. Большаков, «того “єфремовського” рівня досягти не вдалося».

То був істинно патріотичний подвиг в ім'я України в задушливій атмосфері сталінського репресивного передгроззя. Сергій Єфремов, який ненавидів більшовиків і радянську владу, не приховував це в щоденнику. Скажімо, записав у зв'язку з переведенням стрілки годинника на одну годину назад із 1 травня 1924 року: «Власне, маніпуляції з годинником – це була єдина реформа, що блискуче й безперечно удавалась большевикам».

«Навколішки я не стану, каятись не буду»

Ще на початку роботи над коментарями, 29 березня 1924, Сергій Єфремов висловив острах, що величезні зусилля можуть виявитися марними, і його з колегами праця не побачить світу: «А головна робота все ж – коментарії до Шевченкового діяріуша. Вони все розростаються і заберуть більше часу, ніж я думав. А проте, ні про одну роботу я не певен, чи вона появиться. То цензура, то брехливі видавництва – і може даремне тільки каторжну працю несу на собі».

Утім справжня небезпека невідворотно насувалася з боку ненависної йому радянської влади. Її несприйняття Сергієм Єфремовим, здається, найсильніше виражено в ставленні до В.І. Леніна. Через день після смерті вождя, 23 січня 1924, записав у щоденнику: «Червона аракчєєвщина – здобуток Леніна як політика... Оратор на одному з

сьогоднішніх мітингів договорився до того, що треба перейменувати Москву на Ленінське». До слова, на початку 1990-х мені випало знайти в архіві тогочасну колективну пропозицію про перейменування СРСР у ... «Ленінію».

Сергій Олександрович занотував чимало тодішніх анекдотів про В.І. Леніна. Скажімо, записав 26 січня 1924 року: «Сьогодні знов дещо чув із новітнього фольклору. Нібито Маркса аж оце свіжо тільки пущено до раю, а то десь блукав у просторах. За ним учепився й Ленін. На брамі стоп – не пускають. “Та я його ученик!” Ні, не можна, зажди. Тоді один з воротарів “з наших” надумався. “Лізь, каже, в мішок”. Ленін поліз. Тоді той подав мішок через браму: “Там пройшов Маркс – так це його барахло. Передайте!”»

Зважаючи на творчий масштаб постаті Сергія Єфремова, за височенною внутрішньою напругою особистої антиленінської, антирадянської настроєності його можна порівняти хіба що з Іваном Буніним, який однозначно

вважав, що «лучше черти, чем Ленин», і тому категорично неможливо «принять грядущей нови в её отвратной наготе». Бунінські «Окаянні дні», написані в жанрі щоденника в Москві та Одесі в 1918–1920 роках, об'єктивно ненабагато передували в часі єфремовським щоденникам. Утім Іван Бунін 1920 року емігрував із радянської країни, а Сергій Єфремов міг отримати вищу міру покарання за один лише запис у щоденнику. У червні 1929-го вчений зафіксував, як щоденники його знайомого, педагога й літературного критика Володимира Дурдуківського потрапили до ГПУ – «виказала людина, що їх перехувала» (того було заарештовано вже за місяць): «Це й мені грізне *memento*. Чи не знищити й мені своїх записів? Шкода нищити. Будь, що буде...»

Шостого лютого 1927-го в щоденнику вирвалося: «Коли б випустити книжку до можливої заверюхи». Між іншим, того лютого, 24 числа, Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило рішення про висилку Сергія Єфремова за кордон, але її не сталося. Хоча насправді вона могла врятувати вченому життя. Протягом 1928 року з подачі того ж Політбюро розгорталася кампанія проти Сергія Єфремова в місцевій пресі та через громадські організації. 17 грудня 1928 року Сергій Олександрович зафіксував у щоденнику своє ставлення до підступів партійної влади: «Навколішки я не стану, каятись не буду – отже, перспектива виясняється: мандрівочка, і, мабуть, неблизька, пахне». Тож очевидно, що він сподівався лише на висилку...

«Все одно – рокований»

На самому початку весни погрозливого для нього 1929 року Сергій Єфремов записав: «Кажуть, – сам я не бачив, – що “Вечерний Киев” надрукував замітку, що треба Шевченкові дні використати на боротьбу

з “єфремівщиною”. Це навіть пікантно: у Єфремова очі над Шевченком вилазять, а вони ім'ям Шевченка боротимуться з “єфремівщиною”! Ну, та нехай: побачимо, чий батько дужчий!» Історія переконливо показала, що врешті-решт найдужчим виявився батько Шевченко, проте наприкінці 1920-х років у СРСР та в Україні всім і всіма заправляв «батько» Сталін...

Сергій Єфремов чудово розумів, що період так званої українізації закінчувався. 28 травня 1929 року залишив такі рядки: «Мабуть, усю українську інтелігенцію з традиціями хочуть перевести. Українізація без українців, або краще – на погибель українцям. Очевидно, справа вже йде про фізичне винищення українства!»

Особливо пронизливі рядки Сергій Олександрович записав 18 червня 1929 року: «Кожного дня, кожної ночі сподіваюся гостей, і, починаючи якусь роботу чи справу, не знаю, чи доведеться докінчити. Працюю за таких обставин!.. Влада хоче, щоб люди перестали логічно думати, і в цьому найбільша для неї небезпека. Може, навчить і діяти. І таки навчить. Коли це буде – не знаємо, але мусить бути, бо “сонце стане і осквернену землю спалить”».

Після цих слів нотатка наступного дня видається героїчно-спокойною: «Все одно – рокований. Загинеш на рік раніше чи пізніше – хіба не все одно?»

Останній запис у щоденнику Сергій Єфремов зробив 20 липня 1929 року. Ось він: «Несподівано для себе їздив на Шевченкову могилу. Сьогодні вернувся. Чудова подорож пароплавом, але про могилу бодай не казати! “Недоуми зазнапали Божий рай”... Перевертаються десь, певне, кістки Кобзареві в могилі, на таку наругу дивлячись!»

Чи ж такою несподіваною була поїздка Сергія Єфремова до Шевченка? Здається вона дарованою йому Богом і містично неминучою, ніби Шевченко востаннє покликав його до себе на могилу, про яку Сергій Єфремов

крушився у щоденнику, особливо через знесення хреста над Кобзаревим прахом. Перший запис зроблено ще 17 лютого 1924 року: «Знов бачив малюнки теперішньої Шевченкової могили. Страхіття!.. Хреста скинуто, розбито і з постаментом скинуто в яр – там уламки валяються й досі і на них лишився напис: “Шевченко”. Символічно для большевиків!.. Многостраждальна Шевченкова могила! Як вона одбиває на собі історію України!» За два з лишком роки, 26 квітня 1926-го, Сергій Єфремов знову страждає: «Був і на Шевченковій могилі. Мерзость запустенія й гидотності. Замість чудового простого хреста... чорний незграбний стовпець, а на ньому паршивенький бюст, з якого видно саму шапку».

Заарештовано Сергія Єфремова було 21 липня 1929 року, згодом засуджено до смертної кари у сфальсифікованій радянськими карними органами справі «Спілки визволення України», у якій Єфремов став головним обвинуваченим як голова «контрреволюційної організації». Найвищу міру покарання було замінено на 10 років ув'язнення. Помер Сергій Олександрович у березні 1939 року в одному з таборів ГУЛАГу. Реабілітований у серпні 1989-го.

Серед учасників творчої групи Сергія Єфремова були репресовані: В.В. Міяковський 1929 року заарештований і засланий на п'ять років до Карелії (звільнений у жовтні 1933-го); М.М. Новицький 1937-го заарештований і засланий, повернувся до Києва 1946-го без офіційної реабілітації (реабілітований 1964-го); П.І. Рулін заарештований 1936-го, помер 1940-го в Магадані (реабілітований по смертно); П.П. Филипович заарештований 1935-го, а наступного року засуджений до 10 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах, етапований на Соловки. Затим 1937-го справу переглянуто й того ж року П.П. Филиповича розстріляно в урочищі Сандармох.

Реабілітований 1958 року.

Достойно було б увічнити видатну єфремовську команду шевченкознавців у художньому полотні чи, скажімо, на барельєфі.

«Документ, якому рівних не багато знайдеться у світовому письменстві...»

Коректура самого тексту Щоденника вже була готова 11 лютого 1925 року, утім Сергій Єфремов переживав, що «з коментарів не все ще готово...». Та й у коректурі, здавалося, ретельно звіреній з оригіналом Щоденника Михайлом Новицьким, Сергій Олександрович «завважив... чимало недоладностей і невиясненого...» (9 березня 1925 року). 25 травня сам виїхав до Чернігова, де зберігався оригінал Щоденника, і працював із ним до 9 червня: «Два тижні просидів за каторжною роботою, вивіряючи з оригіналу Шевченків Щоденник, працюючи щоденно 7–10 годин. Тільки тепер переконався, як мало ми знали цей надзвичайний пам'ятник од великої людини і як злочинно-легковажно його нехтували. Усі попередні редактори і видавці, кінчаючи й Айзенштоком, тільки по верхах гортали рукопис, звирившись на переписчика, а той що не розібрав, а що проминав. Тепер, коли я перевірів слово по слові, бачу, що попереду цієї роботи ніхто не зробив... Не жалую витраченого часу, бо став мудріший од цього рукопису».

Не кажу вже про те хвилювання, що нападало, коли згадував, коли, де і за яких обставин писано ті тісні-тісні, що аж в очах рябють, рядки, натулені густо на папері!...

Цю вкрай важливу роботу Сергій Єфремов особливо наголосив і у вступному слові до видання «Од редактора»: «Текст за Шевченковим оригіналом виготовував був первістно М.М. Новицький, але редактор особисто ще раз перевірів його

слово за словом і ця перевірка дала змогу встановити дійсний Шевченків текст цієї багато важної пам'ятки».

Як зазначав відомий літературознавець Василь Бородин, «упорядники відмовилися від будь-якої критики авторського тексту, дотримувалися буквалістичного відтворення всіх особливостей оригіналу, аж до явних опи-

сок і помилок. Унаслідок цього наукова вартість текстової частини видання виявилася щонайменше проблематичною...». Та насправді не все так однозначно.

Найперше пам'ятаймо, що Сергій Єфремов убачав «у тій безлічі огріхів та видимих помилок, які кидаються у вічі з першого ж погляду... такий не скоректований навіть при побіжному, поверховому читанні чорний рукопис»: «Але саме це й робить його дорогоцінним для нас джерелом для студювання творчості Шевченка». Крім того, Сергій Єфремов справді продемонстрував бережно-мудре ставлення до Шевченкового тексту. На мій погляд, можна не погоджуватися з Єфремовим щодо публікації Шевченкового Щоденника у вигляді «брульону», тобто «чорного рукопису», проте не можна відступати від реалізованих ним наукових принципів коментування поетового тексту.

У процитованому вище тексті Сергія Єфремова, як ніде більше в нього, зінтегровано в концентрованому вигляді розмисли,

висновки, осяяння, переживання видатного шевченкознавця щодо підготовки та видання поетового Щоденника з науковими коментарями: жорстке засудження недооцінювання визначного твору Кобзаря, у тому числі на державному рівні; високе розуміння сакрального значення Щоденника в біографії національного генія; вистраждана впевненість у тому, що глибоке ознайомлення усіх українців із поетовим Щоденником зробить духовно досконалішою і сильнішою цілу націю.

Не зашкодить нагадати, що писав Сергій Єфремов у Передмові до видання Шевченкового Щоденника: «Коли брати на увагу безбоязну щирість автора, сміливість і одвертість, повну відсутність позування, то в Шевченковому журналі маємо виключної ваги документ, якому рівних не багато знайдеться у світовому письменстві... В йому знаходимо найкращу автохарактеристику поета, його справжній автопортрет, що докидає стільки великих і дрібних рисочок до відомого з інших джерел образу. Скільки дотепних оцінок, виразних характеристик усяким людям, що стрівалися з Шевченком на життєвій дорозі, розсипано тут; скільки влучних думок про всякі цікаві поетові з'явища й події, надто в сфері мистецтва й політики; скільки глибоких психологічних уваг поміж рядками, скільки цікавих присудів про бачене й читане!...»

У цих словах немає жодного пафосу. Більше того, вони демонструють сучасникам унікальне, найглибше занурення Сергія Єфремова в дорогоцінний Шевченків текст, викликають особливу довіру до його висновків та оцінок, переконують у необхідності самостійно ознайомитися із поетовим Щоденником.

На фото:
Сергій Єфремов.
Обкладинка видання:
Твори Тараса Шевченка.
Том IV. Журнал. 1927 р.

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий
співробітник ДНПБ України
імені В.О.Сухомлинського

130 років від дня народження Жана Піаже (Jean Piaget; 1896–1980), швейцарського психолога і філософа

Народився 9 серпня 1896 у швейцарському місті Невшателі. У дитинстві захоплювався механікою, птахами, копалинами, а після уроків у школі працював лаборантом у Женевському музеї природної історії. Закінчивши школу, вступив до Невшательського університету, де 1915 здобув ступінь бакалавра, а 1918 – докторський ступінь. У 1919 розпочав роботу в лабораторії Альфреда Біне в Парижі, допомагаючи аналізувати результати IQ-тестів.

Саме тоді зробив відкриття, яке визначило напрям усього подальшого наукового життя: його цікавили не правильні відповіді дітей, а помилкові, бо вони виявляли особливу логіку дитячого мислення. Піаже дійшов революційного висновку: діти не менш розумні, ніж дорослі, – вони просто мислять інакше. Саме тому він називав їх «маленькими вченими», що

Серпень 2026. Постаті

активно намагаються зрозуміти світ.

За участі дружини, Валентини Шатені, Піаже проводив досліди з власними дітьми, вивчаючи їхню реакцію на зміну форми шматка глини за незмінної ваги. Про ці досліди, Ейнштейн зауважив, що вивчення фізичних проблем – це дитяча гра порівняно із загадками дитячої психології.

Центральним здобутком Піаже стала теорія чотирьох стадій когнітивного розвитку: сенсомоторна (від народження до 2 років), передопераційна (2–7 років), конкретно-операційна (7–11 років) та формально-операційна (від 11 років). Кожна стадія є значною трансформацією попередньої, і жодна з них не може бути пропущена. Ця стадіальна концепція дала педагогам і батькам аналітичний інструмент для розуміння того, чому діти різного віку мислять і навчаються по-різному.

Не менш важливою є запропонована Піаже концепція «конструктивізму»: діти будують своє розуміння через практичний досвід і взаємодію зі світом. Його конструктивістська теорія навчання спростувала традиційну педагогічну модель, де вчитель активний, а учень пасивний, наголосивши, що знання конструє сама дитина. Цей процес Піаже описував через два взаємодоповнювальних – асиміляцію (інтерпретацію нового досвіду через наявні поняття) і акомодацию (зміну понять під впливом нового досвіду).

Вплив Піаже на сучасну педагогіку важко переоцінити. Наголос на активному навчанні, практичному дослідженні та важливості гри у когнітивному розвитку заклав підвалини сучасної конструктивістської освіти. Саме на його ідеях виросли концепції проєктного навчання, диференційованого підходу до дитини

і того, що зараз називають дитиноцентричною педагогікою. Практично кожна реформа освіти другої половини ХХ і початку ХХІ століття так чи інакше спирається на Піаже.

Помер 16 вересня 1980 у Женеві. Згідно із заповітом, похований у безіменній могилі на Цвинтарі Королів.

140 років від дня народження Олександра Тисовського (1886–1968), педагога, засновника української скаутської організації «Пласт»

Народився 9 серпня 1886 у Львові. Середню освіту здобув в Академічній гімназії (1898–1904), а вищу – у Львівському університеті. У 1909 захистив докторську дисертацію. Відтоді тривалий час працював у системі середньої та вищої освіти Львова, викладаючи в Академічній гімназії (до 1939), а також у Львівському таємному українському університеті (1920–24) і згодом у Львівському університеті (1939–41).

Особливе місце в житті О. Тисовського посідає заснування та розвиток українського скаутського руху. У 1911 він організував серед учнів перші пластові гуртки, заклавши основи виховної системи, що поєднувала національну традицію, дисципліну, самовиховання та активну діяльність на природі. Спираючись на традиції українського козацтва та використовуючи окремі елементи англійського скаутингу, він сформував оригінальну модель молодіжного руху.

12 квітня 1912 в Академічній гімназії у Львові перші пластуни склали присягу, що стало символічним початком організованого «Пласту». Тисовський розробив присягу, систему вимог до вихованців, методику іспитів, а також основи організаційної структури руху. Його праця «Пласт» (1913) та перероблене видання «Життя в Пласті» (1921) стали фундаментальними текстами українського скаутського виховання.

У міжвоєнний період, попри складні політичні умови, продовжував педагогічну та організаційну діяльність. Після заборони «Пласту» у 1930 підтримував його діяльність у підпільних формах, співпрацюючи з видавничими структурами та молодіжними ініціативами. Був автором численних статей, звернених до молоді, де порушував питання етики, самовиховання та громадянської відповідальності.

З 1944 року перебував в еміграції у Відні. Тут він не припинив громадської праці, активно включившись у життя української діаспори. Очолював Комісію допомоги українському студентству (КоДУС), був членом Союзу українців Австрії, підтримував молодіжні організації та продовжував працювати як ідейний провідник «Пласту». У післявоєнний період його педагогічна діяльність набула переважно неформального характеру: він працював через пластову пресу діаспори, публікуючи статті в Канаді, США та Німеччині. Його тексти охоплювали методику пластового виховання, питання етичного самовдосконалення та історичної пам'яті. У 1961 у Торонто–Детройті вийшло розширене видання його праці «Життя в Пласті», яке підсумувало багаторічний педагогічний і організаційний досвід автора.

Помер 29 березня 1968 у Відні, де й був похований. У 2022 прах О. Тисовського та членів його родини було

перепоховано у Львові на Личаківському цвинтарі.

90 років від дня народження Степана Мишанича (1936–2013), фольклориста, літературознавця, педагога, організатора освіти

Народився 14 серпня 1936 у с. Ляховець (нині Лісковець) на Закарпатті. Після закінчення Ужгородської середньої школи №1 вступив на українське відділення філологічного факультету Ужгородського державного університету. Навчання завершив у 1957. Паралельно здобув музичну освіту у вечірній музичній школі, опанувавши гру на баяні та основи хорового диригування. Поєднання філологічної та музичної підготовки визначило його подальші наукові зацікавлення народною творчістю.

Професійну діяльність розпочав методистом Закарпатського обласного будинку народної творчості. У 1960–72 – завідувач кабінету естетичного виховання Закарпатського інституту вдосконалення вчителів. Фактично став одним із творців регіональної системи мистецької освіти: організовував курси для вчителів музики та образотворчого мистецтва, семінари для керівників художньої самодіяльності, сприяв упровадженню нових форм позакласної роботи. За його ініціативи набули поширення бальні танці, передові європейські методики розвитку музичного слуху та перші літні творчі табори для юних художників.

У 1972 переїхав до Києва, де

майже два десятиліття працював в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М. Рильського. Тут сформувався як один із провідних українських фольклористів. У 1976 захистив кандидатську дисертацію, присвячену пісенній культурі українського села, а в 1989 – докторську дисертацію з проблем поетики усної народної прози.

Науковий доробок ученого охоплює дослідження української народної пісенності, балад, легенд, переказів, дум, народної прози та історії української фольклористики. Автор монографій «Пісенна культура сучасного села», «Усні народні оповідання: питання поетики», є упорядником багатьох збірок народної творчості. За життя записав понад 4 тис. народних пісень та значний масив оповідного фольклору. Організовував фольклорні експедиції до місць компактного проживання українців за межами України – у Казахстан, Західний Сибір, на Далекий Схід та Кубань. Прагнув зберегти духовну спадщину українців діаспори, зафіксувати народну пам'ять і культурні традиції, що часто опинялися під загрозою зникнення.

З 1991 його педагогічна діяльність пов'язана з Донецьким національним університетом, де він очолював кафедру української літератури і фольклористики. Тут створив науковий центр «Східноукраїнське народознавство» та «Життя і творчість Василя Стуса», сформував власну наукову школу.

У 2010 повернувся на Закарпаття. Працював професором Мукачівського державного університету, а згодом очолив кафедру іноземних мов та перекладу Закарпатського інституту підприємництва ВНЗ «Україна» у Хусті.

Помер 18 листопада 2013 у Хусті. Похований у селі Барвінок на Закарпатті.

170 років від дня народження Омеляна Поповича (1856–1930), письменника, публіциста, педагога, політичного та державного діяча

Народився 18 серпня 1856 у Ватра-Дорней на Буковині (нині Румунія). Навчався у Чернівецькій гімназії, однак через смерть батька залишив її. Самотужки підготувався до вступу і 1873 був зарахований до Чернівецької учительської семінарії, яку успішно закінчив 1877. Того ж року розпочав педагогічну діяльність, спочатку вчителем-помічником, згодом учителем і управителем кількох чернівецьких народних шкіл. 1879 склав на «відмінно» практичний кваліфікаційний іспит і здобув кваліфікацію вчителя народних шкіл з німецькою та українською викладовими мовами.

З 1892 – повітовий інспектор народних шкіл у Сереті, з 1894 – у Кіцмані. З 1895 – референт народних шкіл Герцогства Буковина, з 1906 – крайовий інспектор народних шкіл і семінарій. З 1896 – викладач Чернівецької учительської семінарії. На інспекторських посадах ретельно обстежував стан шкіл, дбав про фахову підготовку вчителів, домагався гідної оплати для тих, хто навчав дорослих грамоти.

Провадив активну громадську діяльність. З 1877 – член товариства «Руська бесіда». Спочатку виконував обов'язки секретаря, а згодом (з 1884) голови товариства. Як керівник організації, розгорнув різнобічну громадсько-культурну діяльність, спрямовану на те, щоб зробити товариство

справжнім осередком національного життя українців Буковини. Був безпосереднім учасником створення товариства «Руський народний дім» (1884). З його ініціативи постало товариство «Руська Школа» (1887), завдяки чому українське шкільництво в краї піднялось на належний рівень, і було, за оцінками дослідників, найкращим у порівнянні з іншими українськими землями. Завдяки О. Поповичу було засновано 200 українських шкіл, в яких навчалось понад 40 тис. дітей. Автор підручників і навчальних посібників: «Буквар», «Читанка для шкіл народних» (у 3-х частинах), «Граматика для шкіл народних» (у 2-х частинах), «Переклад п'яти частин математичних книжок Ф. Мочніка» (у переробці Кривса-Гобернала), «Підручник з української мови для середніх шкіл» (у 3-х частинах), «Українсько-німецький словар». Майже сорок років редагував «Буковинський православний календар». Ініціатор створення другого видання товариства «Руська бесіда» – «Бібліотека для молодіжи, міщан і селян», яке редагував у 1885–93.

Вершиною його громадянського служіння стала осінь 1918 року. 19 жовтня у складі буковинської делегації брав участь у створенні Української Національної Ради ЗУНР у Львові. 6 листопада перебрав владу над українськими територіями Буковини від останнього австрійського президента герцогства і очолив Тимчасовий уряд краю. Але вже 11 листопада Буковину окупувала Румунія.

Вигнаний з рідного краю, Попович продовжував працювати у Станіславі, потім у Львові, де викладав українську та німецьку мови на приватних курсах учительської семінарії, служив шкільним референтом товариства «Рідна школа».

Помер 22 березня 1930 року в Заліщиках, де й похований поряд з Осипом Маковесем.

**Східно-європейський інститут психології (Україна-Франція)
Польська академія наук (Польща)**

**Консультаційно-діагностичний психологічно-педагогічний
пункт № 13 міста Варшава (Польща)**

**Центр психічного здоров'я та психосоціального супроводу
НУ «Києво-Могилянська академія» (Україна)**

**Фунд сприяння розвитку польської культури та мови
імені Миколая Рея (Польща)**

**Інститут педагогіки Гданського університету (Польща)
Ягеллонський університет (Польща)**

**Благодійний фонд «Освіта: майбутнє» (Україна)
За участі та підтримки**

Міжнародної експертної агенції «Консалтинг і тренінг»

**Центру розвитку дитини і сім'ї «Європейський» (Україна-Франція)
Журналу «Психологія сьогодні»**

запрошують взяти участь
у III Міжнародній міждисциплінарній асамблеї
**«Посттравматичний стресовий розлад:
в умовах повномасштабної війни
і повосінний період»**

22-24 жовтня 2026 року, м. Київ (Україна)
Участь offline та online. Реєстрація за QR-кодом:

Інститут проблем виховання НАПН України

оголошує конкурс на заміщення вакантних наукових посад у відділі

виховання на пограниччі:

- завідувач відділу – 1 ставка (доктор наук або доктор філософії / кандидат наук);
- старший науковий співробітник – 0,5 ставки (доктор наук або доктор філософії / кандидат наук);
- науковий співробітник – 0,5 ставки (доктор філософії / кандидат наук або магістр, який має не менше п'яти років досвіду);
- молодший науковий співробітник – 0,5 ставки (доктор філософії / кандидат наук або магістр);

національно-патріотичного виховання:

- завідувач відділу – 1 ставка (доктор наук або доктор філософії / кандидат наук);
- провідний науковий співробітник – 0,5 ставки (доктор наук або доктор філософії / кандидат наук);

виховного проєктування:

- головний науковий співробітник – 0,5 ставки (доктор наук);
- провідний науковий співробітник – 0,5 ставки (доктор наук або доктор філософії / кандидат наук);
- старший науковий співробітник – 3,5 ставки (доктор наук або доктор філософії / кандидат наук);
- інституційного виховання:
- завідувач відділу – 1 ставка (доктор наук або доктор філософії / кандидат наук);
- науковий співробітник – 0,5 ставки (доктор філософії / кандидат наук або магістр, який має не менше п'яти років досвіду).

соціальної педагогіки та соціальної роботи:

- завідувач відділу – 1 ставка (доктор наук або доктор філософії / кандидат наук);
- головний науковий співробітник – 0,5 ставки (доктор наук);
- старший науковий співробітник – 2 ставки (доктор наук або доктор філософії / кандидат наук);
- науковий співробітник – 0,5 ставки (доктор філософії / кандидат наук або магістр, який має не менше п'яти років досвіду).

Документи на конкурс: письмова заява на ім'я керівника про участь у конкурсі, написана власноруч; копія документа, що посвідчує особу; заповнена особова картка (встановленого зразка); автобіографія; копія трудової книжки (за наявності); копії документів про вищу освіту, підвищення кваліфікації, присудження наукового ступеня, присвоєння вченого звання, військового квитка (для військовослужбовців та військовозобов'язаних); перелік наукових праць, опублікованих впродовж останніх п'яти років у вітчизняних та / або іноземних / міжнародних рецензованих фахових виданнях; письмова згода на обробку персональних даних.

Заяви та документи для участі у конкурсі подавати до конкурсної комісії протягом 30 календарних днів з дати опублікування оголошення за адресою: 04060, м. Київ – 60, вул. М. Берлінського, 9, (каб. 417).

Телефон для довідок (044)455-53-38. e-mail: ipv_info@ukr.net

Школа як простір, де різні культури не лише співіснують, а й пізнають одна одну. Саме такою ідеєю об'єднаний новий культурно-освітній проєкт «Мови Придунав'я: освіта, діалог, єдність», у межах якого на базі Ізмаїльської гімназії № 14 буде створено Освітній центр мов національних спільнот Придунав'я.

Це буде відкритий простір для дітей з усього Ізмаїла, де вони зможуть вивчати румунську, румунську та болгарську мови, а разом із цим – пізнавати літературу, культуру, традиції та історію спільнот, які століттями живуть поруч на берегах Дунаю.

Про створення центру говорили у День Незалежності України під час круглого столу «Влада – освіта – громада: стратегія та бар'єри рівного доступу до освіти», який відбувся в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті під час презентації проєкту.

Для багатонаціонального Придунав'я така ініціатива має особливе значення. Тут різні мови й культури є невід'ємною частиною повсякденного життя. І саме школа може стати місцем, де дитина не тільки живе в культурному різноманітті, а має можливість безпосередньо отримати системні науково обґрунтовані знання, поставити запитання й отримати фахові відповіді, вивчити іншу мову, прочитати твір іншого народу і, зрештою, стати амбасадором мультикультурності.

Заради справедливості треба сказати, що Придунав'я завжди було багатонаціональним, кожний етнос зберігав власні традиції, втілюючи їх у традиційних святах, одязі, творах літератури й образотворчого мистецтва. Звичайними були щорічні міжнаціональні фестивалі у закладах освіти. Вже у часи незалежності Ізмаїльський державний гуманітарний університет мав освітні програми з мов національних меншин, але системна навчальна діяльність для контингенту учнів і вчителів за запропонованим змістом – ідея інноваційна.

«Ми не можемо не радіти, коли бачимо нові ініціативи, що народжуються у громадських організаціях. У нашому краї ми маємо берегти культурне різноманіття, адже воно є справжнім скарбом. Вивчення мов національних спільнот дозволяє пізнавати їхню культуру зсередини, що є надзвичайно важливим для нашого багатонаціонального регіону», – зазначив заступник Ізмаїльського міського голови **Сергій Лузанов**.

Проєкт реалізує громадська організація «Ромська організація Кхаморо» під керівництвом **Степана Чеботаря** за підтримки Ради Європи. Його мета – популяризувати

Освітній центр мов національних спільнот

Придунав'я: у створеному Освітньому центрі мов національних спільнот в Ізмайльській гімназії № 14 з початковою школою Ізмайльського району Одеської області діти вивчатимуть ромську, болгарську та румунську мови.

мови та культури національних спільнот Придунав'я, сприяти міжкультурному діалогу, долати стереотипи та розширювати можливості для рівного доступу до освіти.

Особливість майбутнього центру полягає в тому, що він не буде замкненим простором лише для представників певної національної спільноти. Навпаки – долучитися зможуть діти з усього міста. Це можливість пізнати глибше іншу культуру, а також докласти зусиль до її збереження у глобальному світі взаємних впливів й асимілятивних тенденцій. Це можливість осмислити, скільки спільного може бути у людей із різним культурним та мовним досвідом, і втілювати в життя цей ціннісний досвід.

«Ми хочемо створити простір, де діти можуть не лише вивчати мови національних спільнот, а й пізнавати їхню культуру та традиції. Для нас важливо показати, що відмінності не розділяють, а навпаки – допомагають краще пізнати одне одного, знайти спільне та побудувати діалог», – розповів керівник проєкту **Степан Чеботар**.

Важливою частиною роботи центру стануть літературні читання мовами національних спільнот. Заплановано три такі зустрічі – окремо присвячені болгарській, румунській та ромській культурі.

Представники спільнот разом із дітьми та батьками презентуватимуть літературні твори, розповідатимуть про традиції, звичаї та культурну спадщину своїх народів.

Такий формат дає можливість перетворити вивчення мови на живе спілкування. Адже мова – це не лише слова, граматики чи правила. Це спосіб зберегти історичну пам'ять, усну історію чи фольклор. І коли дитина знайомиться з мовою саме через людей та їхні оповіді, культура перестає бути абстрактним поняттям із підручника.

Проєкт передбачає також системну роботу з педагогами та іншими фахівцями. Відбудуться тренінги для соціальних педагогів, практичних психологів, керівників закладів освіти, представників міської влади, волонтерів і громадських організацій. Учасники обговорюватимуть громадську участь, адвокацію прав національних спільнот, міжкультурний діалог, особливості вивчення мов і культур у шкільному середовищі та підготовку грантових проєктів.

Ще одним важливим напрямом стане створення робочої групи за участю представників міської влади, освітян, громадських організацій та фахівців. Її завданням буде розробка Концепції міської програми підтримки національних спільнот і діяльності національно-культурних товариств.

Під час першого заходу учасники вже мали можливість разом з освітянами обговорити проблеми, що впливають на рівний доступ до освіти та можливості деяких національних спільнот бути повноцінними учасниками освітнього і суспільного життя.

За словами співробітниці з моніторингу та оцінки проєкту **Ірини Калачової**, команда має намір продовжувати цю роботу і після завершення нинішнього проєкту.

«У перспективі ми хотіли б знайомити громадськість і з мовами та культурами інших національних спільнот, які живуть у нашому регіоні. Адже Придунав'я – це територія величезного культурного різноманіття, і важливо, щоб кожна спільнота мала можливість розповісти про себе», – зазначила Ірина Калачова.

Саме в цьому, мабуть, і полягає головна цінність ініціативи. Освітній центр у гімназії №14 має стати не просто місцем для вивчення трьох мов. Його задум – значно глибший: створити середовище, у якому дитина вчиться поважати інше, не боятися відмінностей, слухати й чути співрозмовника.

Для Придунав'я, де поруч живуть представники різних національних спільнот, така освіта є особливо важливою. Бо справжня єдність не означає однаковість. Вона народжується там, де люди знають і поважають одне одного, можуть вільно розповідати про свою культуру і водночас із цікавістю відкривати для себе культуру сусіда.

Ізмайльська гімназія №14 має всі шанси стати саме таким місцем – простором зустрічі мов, культур і поколінь, де через освіту діти вчитимуться головного: різноманіття може не розділяти, а об'єднувати.

Ірина КОРОЛЬКОВА,
член НСЖ України
Фото – Тетяна КОРНІЛОВА

Освіта як фундамент стійкості

Рецензія на книгу «Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (До 35-річчя Незалежності України)»: монографія / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заступник голови), О.М. Топузов (заступник голови)]; за заг. ред. В.Г. Кременя. – Київ: Педагогічна думка, 2026. – 448 с. – Бібліогр.: 27 с. – (До 35-річчя Незалежності України).

Національна академія педагогічних наук України представила масштабне аналітико-прогностичне видання «Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (До 35-річчя Незалежності України)». Ця колективна монографія, що традиційно виходить раз на п'ять років, цього разу має особливе історичне, суспільне та геополітичне значення. Вона не просто фіксує підсумки тридцятип'ятирічного поступу національної освітньої системи, а й пропонує стратегічні відповіді на найкритичніші виклики сучасності – повномасштабну російську військову агресію, руйнування інфраструктури, масову міграцію та глобальні цифрові трансформації.

Структурно доповідь охоплює всі рівні та компоненти освітнього простору – від раннього дитинства до освіти дорослих і наукового супроводу. Проте її наскрізною лінією є ідея стійкості (*resilience*) та адаптації. Перші три розділи праці аналізують безпрецедентні випробування, з якими зіткнулися українська школа та вища освіта в умовах війни, і водночас пропонують конструктивні рішення. Автори не приховують глибини кризових явищ: освітні втрати, психологічні травми учасників процесу, руйнація матеріально-технічної бази. Паралельно наведено дані моніторингу громадської думки: навіть у найтяжчих обставинах суспільний запит на якісну освіту залишається високим, і це свідчить про глибоке розуміння українцями освіти як основи безпеки та розвитку.

Окремої уваги заслуговують розділи, присвячені цифровій трансформації та впровадженню штучного інтелекту в освітнє середовище (розділи 6 і 7). Науковці НАПН України розглядають ШІ не як ризиковану альтернативу традиційному навчанню, а як інноваційний імператив. У доповіді детально проаналізовано методичні засади використання цифрових інструментів для забезпечення безперервності навчання, зокрема для дітей, які

перебувають у зоні бойових дій чи за кордоном. Важливим є наголос на інформаційній безпеці та протидії гібридним загрозам, що робить це видання корисним не лише для педагогів, а й для фахівців із національної безпеки.

Варто процитувати, як самі вчені НАПН України позиціонують діяльність наукової установи загальнодержавного рівня: «У співпраці із МОН України, Комітетом Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій <...> НАПН України здійснює системний науковий і методичний супровід трансформації освіти, бере участь у розробленні та імплементації освітнього законодавства нового покоління, адаптації вітчизняної освітньої сфери до європейських стандартів. До ключових напрямів віднесено науково-методичне забезпечення розвитку інноваційної особистості, формування конкурентоспроможного людського капіталу, громадянське та національно-патріотичне виховання, розвиток цифрової та інклюзивної освіти, а також забезпечення стійкості освітньої системи» (с. 206). Зміст монографії загалом підтверджує цю самооцінку.

Практична цінність видання полягає у прогностичній функції. Кожен аналітичний блок завершено чіткими науково обґрунтованими рекомендаціями для законодавців та управлінців. Автори пропонують конкретні стратегії відновлення: від реформування системи фінансування освітньої галузі до створення нових психологічних служб для підтримки життєстійкості учнів та вчителів. Особливе місце посідає інтеграційний вектор – адаптація українських стандартів до європейського освітнього простору, що є обов'язковою умовою повоєнного відновлення держави.

Попри монументальність і великий обсяг фактичних даних (таблиць, графіків, результатів соціологічних досліджень), книга справляє враження цілісного та динамічного документа. Це досягнуто завдяки чіткій методологічній координації

роботи великого колективу авторів під егідою Президії НАПН України. Монографія вдало балансує між академічною глибиною та практичною придатністю для ухвалення управлінських рішень.

Звісно, у виданні такого масштабу складно уникнути певного теоретичного перевантаження в окремих підрозділах, присвячених суто науково-методичному супроводу. Деякі рекомендації щодо фінансування можуть здатися занадто оптимістичними в умовах жорсткого дефіциту бюджету воєнного часу. Однак ці нюанси не применшують головного здобутку праці.

«Національна доповідь...» є дорожньою картою інтелектуального розвитку нації. Виходячи з власного професійного досвіду, вважаю, що вона є обов'язковою для вивчення державними управліннями, ректорами, директорами шкіл та кожним, хто бачить майбутнє України як високотехнологічної, європейської та освіченої держави. НАПН України виконала не просто наукову, а важливу державницьку місію, надавши суспільству інструмент для осмислення минулого та проєктування переможного майбутнього.

Сергій ДЕМБІЦЬКИЙ,
доктор соціологічних наук,
член-кореспондент НАН України,
Інститут соціології НАН України

Освіта
і суспільство

Всеукраїнська
газета

Засновник – Громадська організація "Освіта і суспільство". Видавець – ТОВ "Альфа-Віта Груп".
Передплатний індекс 76016. Ідентифікатор медіа – R30-03006. Адреса: 03148, м. Київ, вул. Петра Курінного, 2-А,
тел. (044) 405-98-81. Шеф-редактор Юрій Шеремета. Головний редактор Лідія Ткаченко.
E-mail: osvitaіsusplstvo@gmail.com. Друк ФОП Просянківа А.В., 21027, вул. Немурицьке шосе, 62а.
Тел.: 0 (800) 33-00-90. Наклад 1000 екз. Замовлення №6257. Підписано до друку 31.08.2026. Ціна договірна.
Усі права видавця захищено. Передрук матеріалів можливий за письмового погодження з редакцією.
Редакція не рецензує і не повертає рукописів. Редакція залишає за собою право на коректування і внесення змін у надісланий матеріал. За достовірність відповідає автор.